



MANZUM DİNÎ-EDEBÎ TÜRLER

Metin
ve Şerh

EDİTÖRLER

KENAN MERMER - OLCAY KOCATÜRK



Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.



“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2025, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 489
Edebiyat: 267

ISBN 978-625-5905-99-4
Sertifika No: 52315

Baskı Tarihi: İstanbul, 2025

Editörler:
Kenan Mermer - Olcay Kocatürk

Redaktör:
Betül Elmacı Çetin

Yayın Yönetmeni:
İrfan Güngörür

Baskı Hazırlık:
DBY Ajans

Baskı/Cilt:
Birlik Baskı Ozalit San. Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika No: 52846)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Manzum Dini-Edebi Türler Metin ve Şerh

Editörler: Kenan Mermer (Prof. Dr.), Olcay Kocatürk (Dr. Öğr. Üyesi)

İstanbul : DBY Yayınları, 2025.

618 s. ; 16,0 x 23,5 cm (DBY Yayınları ; No. 489)

ISBN 978-625-5905-99-4

1. Edebiyat 2. Eski Türk Edebiyatı

İçindekiler

Ön Söz Yerine.....	9
<i>Editörler</i>	

BİRİNCİ BÖLÜM
CENAB-I HAK İLE İLGİLİ EDEBÎ TÜRLER

1.1. Tevhîd.....	15
<i>Kenan Mermer</i>	
1.1.1. Âşık Ali Paşa b. Muhlis Paşa b. Baba İlyas-ı Horasanî -Âşık Paşa-yı Velî- (ö. 1332).....	18
1.1.2. Mehmed Hamdullâh -Hamdî Çelebi- (ö. 1503).....	32
1.1.3. Mehmed b. Süleymân -Fuzûlî- (ö. 1556).....	46
1.2. Münâcât.....	67
<i>Olcay Kocatürk</i>	
1.2.1. Fuzûlî -Mehmed b. Süleymân el-Bağdâdî- (ö. 1556).....	69
1.2.2. Ali Şîr Nevâyî (ö. 1501).....	79
1.2.3. Adlî -Sultan İkinci Bayezid- (ö. 1512).....	87
1.3. Esmâ-i Hüsnâ.....	97
<i>Ali Yılmaz</i>	
1.3.1. İbn İsmâ-yı Saruhânî.....	103
1.3.2. Hamdî Efendi.....	111
1.3.3. İbrâhîm Cûdî.....	117

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'LE İLGİLİ EDEBÎ TÜRLER

2.1. Na't	125
<i>Murat Ak</i>	
2.1.1. Yunus Emre	130
2.1.2. Niyâzî-i Mısırî	136
2.1.3. Şeref Hanım.....	143
2.2. Mevlid	155
<i>Alim Yıldız</i>	
2.2.1. Süleyman Çelebi (ö. 1421-22).....	158
2.2.2. Şemseddin Sivâsî (ö. 1597).....	170
2.2.3. Tâhir Nâdî (ö. 1952).....	180
2.3. Hilâye-i Nebî	189
<i>Zülfikar Güngör</i>	
2.3.1. Şerîfî (ö. 1332)	194
2.3.2. Hâkânî Mehmed Bey- (ö. 1606)	202
2.4. Esmâ-i Nebî	209
<i>Kübra Ceylan</i>	
2.4.1. Hasib-i Üsküdârî (ö. 1786)	211
2.4.2. Vecihîzâde İsmail Sadık Kemal (ö. 1892).....	221
2.4.3. İsmâil Gürûnî (ö. 1848).....	231
2.5. Siyer-i Nebî / Sîretü'n-Nebî	241
<i>Reyhan Çorak</i>	
2.5.1. Yazıcıoğlu Mehmed (ö. 1451).....	244
2.5.2. Muhammed Veli (15.yy)	251
2.5.3. Amasyalı Münîrî (ö. 1521?).....	256
2.6. Kırk Hadis	265
<i>İdris Söylemez</i>	
2.6.1. Feyzî-i Kefevî (ö. 1614).....	269
2.6.2. Nâbî (ö. 1712)	279
2.6.3. Hasan b. Mûsâ (ö. ?)	287
2.7. Mi'râciyye	293
<i>Reyhan Keleş</i>	
2.7.1. Mehmed b. Süleymân -Fuzûlî- (ö. 1556)	297

2.8. Şefaatnâme	315
<i>Meliha Yıldırım Sarıkaya</i>	
2.8.1. Ömeroğlu (14. yüzyıl?)	319
2.8.2. Pîr Muhyiddin Muhammed b. Abdurrahmân (16. yüzyıl).....	327

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİĞER DİNÎ-EDEBÎ TÜRLER

3.1. Kur'ân Tercümesi	341
<i>Rıdvan Çetin</i>	
3.1.1. İsmâil Sâdık Kemâl Paşa (ö. 3 Eylül 1892).....	344
3.1.2. Livâyî -Hızır- (ö. 1566-67)	352
3.2. Vahdetnâme	361
<i>Mehmet Şamil Baş</i>	
3.2.1. Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi - (ö. 1655)	363
3.2.2. Aşkî Mustafa Efendi – (ö. 1871-1877).....	374
3.3. Nasihatnâme/Pendnâme	391
<i>Melek Dikmen</i>	
3.3.1. Harputlu Ömer Naîmî Efendi (ö. 1882)	394
3.3.2. Sünbülzâde Vehbî'nin Luţfiyyesi	407
3.4. Fütüvvetnâme	417
<i>Muhammet Akif Tiyek</i>	
3.4.1. Şeyh Eşref b. Ahmed (ö. ?).....	420
3.4.2. Esrâr Dede (ö. 1797)	428
3.4.3. Şeyh Ahî Dâ'î-yi Tarsûsî (ö. 15. yüzyıl?).....	434
3.5. Menâkıbnâme	441
<i>Nazım Taşan</i>	
3.5.1. Lokmânî Dede (ö. 1519).....	443
3.5.2. İsmâil Sâdık Kemâl (ö. 1892).....	454
3.6. Kısas-ı Enbiyâ	461
<i>Bünyamin Ayçiçeği</i>	
3.6.1. Hindî Mahmud'un (ö. 987/ 1579'dan sonra?) <i>Kıssa-ı Enbiyâ</i> Adlı Eserinin Hz. Musa Kıssası Bölümünden	463
3.6.2. Manastırlı Mehmed Rıfat'ın (ö. 1325/1907) <i>Tuhfetü'l-İslâm</i> Adlı Eserinden Yûnus 'Aleyhi's-selâm	471
3.6.3. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 3786 Numarada Kayıtlı Müellifi Bilinmeyen Manzum Bir <i>Kıssa-ı Enbiyâ</i> 'dan Hz. Salih Kıssası.....	479

3.7. Ahvâl-i Kırâmet (Ahvâl-i Mevt ve Ahvâl-i Kubûr).....	485
<i>Necdet Şengün</i>	
3.7.1. Mehmed Şerîf Efendi (1130-1204 / 1718-1790)	487
3.7.2. İbrahim b. Mahmûd Lârendevî.....	494
3.7.3. Helvacıoğlu Sâdikî (ö. 1135 / 1722)	499
3.8. Ramazâniyye	509
<i>Raşit Çavuşoğlu</i>	
3.8.1. Hacı Ömer Lutfî (ö. 1928): Ramazâniyye.....	512
3.8.2. Enderunlu Fâzıl (ö. 1810): Ramazâniyye	525
3.8.3. İsmâil Hakkı Bursevî (ö. 1725): Ramazâniyye.....	536
3.9. Regâibiyye	545
<i>Mehmet Akkuş - Cihat Ekiz</i>	
3.9.1. Abdullah Salahaddin-i Uşşâkî (ö. 1197/1782)	549
3.9.2. Abdullah Salahaddin-i Uşşâkî, Salâhî (ö. 1197/1782).....	557
3.9.3. Edirne Müftüsü Mehmed Fevzî Efendi (ö. 1900)	560
3.10. Şathiyye.....	565
<i>Rabia Doğru</i>	
3.10.1. Yunus Emre (ö. 720/1320).....	568
3.10.2. Niyâzî-i Mısırî (ö. 1694)	583
3.11. Maktel.....	591
<i>Sibel Özil Erdağı</i>	
3.11.1. Yûsuf-ı Meddâh (ö. ?)	593
3.11.2. Hacı Nûreddin Efendi (ö. ?).....	603
3.11.3. Lâmiî Çelebi (ö. 1532)	609

Ön Söz Yerine

Maksada ve Üsluba Dair

Bir milleti götürüp yerine başka bir millet ihdas eden İslam, kadim Türk edebiyatının da mihverini değiştirmiş, deyim yerindeyse Maniheizt ve Budist köklerini budayarak tevhit arsasına elif-misal yeni bir fidan aşlamıştır. Hafıza, kanlı canlı varlığıyla hayatın akışını kavramayı sağlayan, eskiyi biriktiren ve yeniye ilham veren yönüyle, insan tekini diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerden biridir. İnsanlar gibi milletlerin de hafızası olur. Kadim milletlerin kadim hafızaları, dolayısıyla söyle-necek sözleri, darb-ı meselleri, ima ve ironi içeren deyim niteliğinde ifadeleri vardır. Türk milletinin dili ve edebiyatı kudema sınıfındandır. Dil âlimlerinin kahir ekseriyeti tarafından *yaşayan* en eski dil kabul edilen Türk lisanı, İslam'ın getirdiği metafizik değerler manzumesiyle kaynaştığı andan itibaren yalnızca kadim değil; çok boyutlu ve zengin olma özelliğini de kazanmaya başlamıştır. İş Osmanlı Türkçesi ve bir bakıma Osmanlı sahasında üretilen edebiyata geldiğinde karşımızda kendi gibi kadim dillerle yoğrulmuş, evrilmiş, genişlemiş ve derinleşmiş bir lisan ve edebiyat buluruz. Elsine-i selâse (Türkçe-Arapça-Farsça) tabir edilen dil evreninin çemberinde, Anadolu Türkü'nün dili çok büyük bir anlatım gücüne ulaşmış ve çok yüksek bir sanat ufkuna uzanmıştır.

Din ile edebiyat yalnızca İslam diniyle Türk edebiyatı arasındaki bir kaynaşmanın tarihini berkitmez. Esasen bütün sanatların kökeninde öteye, ufka, metafizik sahaya doğru bir açılma ve taklit (mimésis) olduğu göz önünde bulundurulursa bunların aynı gömlektan çıkan iki baş oldukları anlaşılır. Sözüün özü, dinsiz bir edebiyat ve hatta sanat söz konusu değildir. Türklerin İslamlaşma sonrası üretmiş oldukları edebiyat, büyük usta Balasagunlu Yusuf'un *Kutadgu Bilig*'inden Sezai Karakoç'un *Hızır-ı Kırk Saat*'ine, İsmet Özel'in *Münâcât*'ına kadar çekebileceğimiz çizgide yürüyüşüne devam etmektedir. İlahiyat Fakülteleri bünyesinde yarım asra yaklaşan Türk-İslam Edebiyatı kürsüsü de bu hikâyenin bir tarafını temsil etmektedir. Hâlihazırda Osmanlı Türkçesi ve Türk-İslam Edebiyatı (İslami Türk Edebiyatı) başlıkları altında dersler işlenmekte,

mezkûr geleneğin devasa gövdesine bi-kudreti'n-nemle elif çekilmeye devam edilmektedir. Gördüğümüz kadarıyla dinî-edebî türler noktasında hem şairlerini/müelliflerini tanıtan, hem yazma eserlerden örneklerle çeviriyazılarını sunan hem de şerh ve lügatçeyle birlikte aktaran pek bir esere tesadüf edilmemiştir. Maksadımız Türk-İslam Edebiyatı, Klasik Türk Edebiyatı yahut Osmanlı Edebiyatı çerçesinde işlenen dersler için dinî-edebî türleri tanıklı ve izahlı bir şekilde gösterebilmekle doğrudan ilintilidir.

A. Cevdet Paşa'nın "Usûl, esasa mukaddemdir." kurallaştırması dairesinde bizim kitabımızın da bağlı olduğu bir ana mantık ve birtakım kurallar dizisi söz konusudur. Öncelikle *Manzum Dinî-Edebî Türler (Metin ve Şerh)* isimli kitap çalışmamız, muhtevası esasınca bir sac ayağına oturtulmuştur. Bunlar, **I. Cenab-ı Hak'la İlgili Edebî Türler** (Tevhîd, Münâcât ve Esmâ-i Hüsnâ); **II. Hz. Peygamber'le İlgili Edebî Türler** (Na't, Mevlid, Hilye-i Nebî, Esmâ-i Nebî, Sîretü'n-Nebî, Kırk Hadis, Mi'râciyye, Şefaathâne); **III. Diğer Dinî-Edebî Türler** (Kur'ân Tercümesi, Vahdetnâme, Nasihatnâme/Pendnâme, Fütüvvetnâme, Menâkıbnâme, Kısas-ı Enbiyâ, Ahvâl-i Kıyâmet, Ramazâniyye, Regâibiyye, Şathiyye, Maktel). Bahsi geçen türler, kıymetli müelliflerimiz tarafından şu mantık dairesinde okuyucuya arz edilmiştir:

Öncelikle her bir türün tanıtımı için üç manzume -çok uzun olanlar hariç- seçilmiş, ilgili metinler belirli alt başlıklar hâlinde incelenmiştir. Genel itibarıyla yazmalardan seçilen metinler ilk elde Osmanlı Türkçesi ve Çeviriyazı şeklinde okuyucuya sunulmuş, metnin şairinin/müellifinin hayatı ve eserleri hülâsa kabîlinden aktarılmıştır. Ardından bahse konu olan türün istişhad edildiği metnin nazım şekli ve kafiye türü incelenmiştir. Hususen kafiye bölümünde 'ilmü'l-kavâfi dairesine bağlı kalınarak eski usûl ve ıstılahlarla (kafiye-i mücerrede ve mürekkebe) değerlendirilmelerde bulunulmuştur. *Tevhîd* bölümünde kafiye ilmine dair izahat ve tablolar konularak daha en baştan okuyucuyu bu tarza hazırlamak ve bilgilendirmek gayreti gösterilmiştir. Son bölümde beyit beyit, bend bend ilerlenerek incelenen manzumenin şerhi yapılmış, ıktibas edilen ayet ve hadisler dipnotlarında gösterilmiştir. Son noktada seçilen metinlerin içerisinde geçen eskicil/arkaik Türkçe kelimeler, Arapça, Farsça kelime ve terkipler, lügatçe kısmında anlamlarıyla birlikte verilmiştir.

Usûle dair şunları da aktarmak icap ediyor ki seçilen manzumelerde vezne muhalif durumlar, taktî' bağlamında aksayan yerler söz konusu olduğunda küçük bazı müdahaleler < > işaretleri arasında; daha büyük ve yeni bir kelime ekleme şeklinde yapılan tamirler ise [] işaretleri arasında gösterilmiştir. Eğer veznin aksaklığı manzumenin geneline yayılmış ise kelimeleri mahfuz tutmak noktasında kalınmıştır. Elbette bütün bunlar, neşirle meşgul olan vasattaki her okuyucunun karşılaşabileceği durumlardır. Kitabın hedef kitlesinin de bu durumların farkında olması ayrıca değerlidir. Zira söz konusu vaziyetlerin talebe-i vefâdârân için bir derinleşme fırsatı ve temrin sahası olduğu izahtan varestedir. Ortak bir çalışmanın ve geniş bir kadronun gayretiyle ortaya konan kitap çalışmamızda salt bir neşir gayesi güdülmemiş; dinî-edebî türün ya-

zarı, yazarın eserleri, metnin orijinali, çeviriyazısı, şerhi ve lügatçesiyle birlikte bütüncül bir kavrama için alan açılmaya çalışılmıştır.

Son söz kabîlinden bu kitabın ortaya çıkmasında değerli emekleri olan Dr. Betül Elmacı Çetin ile Dr. Nazım Taşan'a da müteşekkîr olduğumuzu ifade etmeliyiz. Ayrıca kitabın yayımında bizimle iş birliği içinde olan DBY Yayınları'nı da İrfan Güngörür'ün şahsında teşekkürle anmalıyız.

Editörler

Kenan Mermer – Olcay Kocatürk

Âşıkler Tepesi, 05.05.2025

1.1. TEVHÎD

Kenan Mermer

Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı ABD,
kmermer@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8085-5970

Tevhîd, kelime anlamı itibarıyla “birlemek, birkaç şeyi birleştirmek, bir etmek, bir saymak, bir nazarıyla bakmak...”¹ gibi anlamlara gelir. İstilahî manada ise yani kavramsal olarak yalnızca bir şeyleri bir kılmak, bir saymak manasını aşır metafizik bir boyut kazanır. Cenab-ı Hakk’ın varlığına, birliğine ve eşsiz-benzersiz olduğuna iman etmenin yani bir manada “*Lâ İlâhe İllallâh*” lafzının açılımı hâline gelir. Artık burada inanan ve inanmayan için yollar ayrılır; tevhîd kesin manada cepheyi, tarafı, ahlakı ve dolayısıyla kelâmın yürüyüşünü değiştiren ve dönüştüren bir gerçekliktir. Tevhîd, şirkin; vahdet ise kesretin zıddıdır. Mahiyetlerinin anlaşılabilmesi için bu tarafların her ikisi de bir sahada buluşmalı ve makul bir kıyas ile bir taraf yok edilmelidir; ikisinin bir arada var olması mümkün değildir. Tevhîd inancı, Cenab-ı Hakk’ın esmâ ve sıfatlarıyla birlikte doğru anlaşılmasını icap ettirir. Ulûhiyet vasıflarını yalnızca Allah’a has kılmak ve O’nu diğer tüm varlıklardan tenzih etmek şeklinde temel iki düsturla kavrayabileceğimiz tevhîd fikri/inancı, “*Sübhânallâh*” ifadesinde kendisini izhar eder. Çünkü tasavvuf ıstılahındaki tarifi, onu tanımlamaktan ziyade; aklen tasavvurunun imkânsızlığını işaret eder. Allah’ın zâtı, aklen tasavvur ve zihnen tahayyül edilen şeylerden tecrit edilerek bir noktaya kadar anlaşılabilir. Hâl böyle iken O’na teslim olmak ve O’nu tenzih etmek en makul yol hâline gelir. Tevhîdin genel itibarla üç mertebesinde dem vurulur: Fâil-i Mutlak olarak Allah’ı tanımlayan *tevhîd-i ef’âl*; mutlak manada sıfatların sâhibi olarak Cenab-ı Hakk’ı bilmek manasını taşıyan *tevhîd-i sıfât* ve O’nun zâtının dışında hiçbir şey tanınamayı esas alan *tevhîd-i zât*. Zaten aslı

¹ Mehmed Salâhî, *Kâmûs-ı ‘Osmânî* (İstanbul: Mahmûd Bey Matbaası, 1313/1895), “Tevhîd”, 165; Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, (Der-Saâdet: İkdâm Matbaası, 1317/1900), 448.

1.1.4. KAYNAKÇA

- Ankaravî, İsmail. *Miftâhu'l-belâga ve misbâhu'l-fesâha*. İstanbul: Tasvîr-i Efkar, 1284.
- Banarlı, Nihat Sami. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. 2 Cilt. İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 2001.
- Baş, Mehmet Şamil. *Vahdetnâmeler ve Aşkî Mustafa Efendi'nin Vahdetnâme'si*. Ankara: İlahiyât, 2023.
- Bilgin, Azmi. *Türk Tasavvuf Edebiyatı Makaleleri*. Ankara: TDK Yayınları, 2016.
- Cevdet, Ahmed. *Belâgat-i ‘Osmâniyye*. İstanbul: Şirket-i Mürettebiyye Matbaası, 1323.
- Dilçin, Cem. “Fuzulî’nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi.” *Türkoloji Dergisi* 9/1 (Mayıs 1991), 43-98.
- Dilçin, Cem. *Fuzulî’nin Şiiri Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Kalcı Yayınevi, 2010.
- Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları, 2002.
- Diyârbekirli Sa’id Paşa. *Mizânü'l-edeb*. İstanbul: Şirket-i Mürettebiyye Matbaası, 1305.
- Durmuş, İsmail, Mürsel Öztürk ve İskender Pala. “Kafiye.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/149-153. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Ekrem, Recâzâde Mahmûd. *Ta’lîm-i Edebiyyât -Kısm-ı Evvel-*. İstanbul: Mihrân Matbaası, 1299.
- el-Hâcc İbrahim. *Şerh-i Belâgat*. İstanbul: Matbaa-i ‘Osmâniyye, 1301.
- Enisi, Emir Hüseyin. *Menâkıb-ı Akşemseddin: Hayatı ve Eserleri*. Haz. Ali İhsan Yurd - Mustafa Kaçalin. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınevi, 1994.
- Fuzûlî. *Fuzulî Divânı*. Haz. Kenan Akyüz, Sedat Yüksel, Müjgan Cınbur, Süheyl Beken. Ankara: TTK Basımevi, 1958.
- Gökalp, Haluk. *Türk Edebiyatında Manzum Tevhidler*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2016.
- Güzel, Abdurrahman. *Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.
- İpekten, Haluk. *Fuzulî: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1973.
- İpekten, Haluk. *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.
- İsen, Mustafa ve Muhsin Macit. *Türk Edebiyatında Tevhidler (Antoloji)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Karahan, Abdülkadir. *Fuzulî (Muhi, Hayatı ve Şahsiyeti)*. İstanbul: MEB Yayınları, 1996.
- Karahan, Abdülkadir. *Fuzulî’nin Mektupları*. İstanbul: İ. H. Basımevi, 1948.
- Kartal, Ahmet. *Doğumun Uzun Hikâyesi: Türk Edebiyatında Mesnevi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2013.
- Kocatürk, Vasfi Mahir. *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi: Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi*. İstanbul: İKÜ Yayınevi, 2016.
- Köprülü, M. Fuad. “Hamdi.” *İslâm Ansiklopedisi*. 5/183-186. İstanbul: MEB Yayınları, 1987.
- Külekçi, Numan. *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.
- Kurnaz, Cemal. *Divan Edebiyatı Yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.
- Mermer, Kenan. “‘Ahd-i Mîsâk’tan Bâde-i Elest’e’ (Tarihçe ve İstîşâd).” *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 24/2 (Eylül 2024), 339-366.
- Mermer, Kenan. “Bir Zamânın İçinden Doğan Dünya: Nûr-ı Muhammedî Kavramının Edebiyata Sirayetine Bir Bakış.” *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 31/31 (Aralık 2023), 460-476.
- Mermer, Kenan. “‘Tabakât ve Tezkire Yazımında Farklılaşan Üslûp Özellikleri: Ali Şîr Nevâî’nin Mecâlisü’n-Nefâyis ve Nesâyimü’l-Mahabbe Min Şemâyimü’l-Fütûvve Eserleri Örneğinde.” *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 33/33 (Aralık 2024), 369-389.
- Mermer, Kenan. *Klasik Şerh Geleneğinde Üslûp: Kaside-i Bürde Örneği*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2. Basım, 2021.
- Mermer, Kenan. *Tasavvuf Edebiyatı: İsimler, Kavramlar ve İlişkiler Ağına Metodik Bir Yaklaşım*. Bursa: Akademi Yayınları, 2023.
- Sâmî, Şemseddin. *Kâmûs-ı Türkî*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1317/1900.

- Saraç, M. A. Yekta. *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Belâgat*. İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 2010.
- Saraç, M. A. Yekta. *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye*. İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 2010.
- Gürer, Abdülkadir (ed.) *Eski Türk Edebiyatına Giriş: Biçim ve Ölçü*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Halman, Talat Sait (ed.). *Türk Edebiyatı Tarihi*. 4 Cilt. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006.
- Sinan Paşa. *Tazarru'-Nâme: Yakarışlar Kitabı*. Haz. Mertol Tulum. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Tâhirî'l-Mevlevî. *Edebiyat Lügatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.
- Tâhirî'l-Mevlevî. *Nazm ve Eşkâl-i Nazm*. Dersaadet: Mahmûd Beg Matbaası, 1329.
- Tarlan, Ali Nihad. *Divan Edebiyatında Tevhidler*. İstanbul: Bûrhaneddin Matbaası, 1936.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2005.
- Uzun, Şerife. *16. Yüzyıl Klâsik Türk Edebiyatında Tevhid*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Vatvât, Reşidüddin Muhammed. *Hadâ'iku's-sihr fî deká'iki's-şi'r*. Çev. İbrahim Emîn eş-Şevâribî. Kahire: el-Cezîre, 2009.

1.2. Münâcât

Olca Kocatürk

Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk- İslam Edebiyatı ABD, kocaturk.olca@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9957-4984

İslami edebiyatın en önemli kavram ve terimlerinden biri olan münâcât, “gizlice söylemek, fısıldamak, içten ve derinden hitap etmek” gibi anlamlara gelen *necv* kökünden türemiştir. Terimleşme yolunda kökeniyle bağlantılı biçimde kazandığı muhteva ise inanan bir kul olarak şairin içtenlikle yakarmak, gönlünü açmak, aczini ve kusurunu itiraf edip şefkatine sığınmak üzere Cenab-ı Hakk’a hitaben yazdığı manzum ya da mensur metinlere karşılık gelir. Aslında duanın da temeli olan bu yönelme, sığınma ve yakarma hâli münâcâtın özüdür ve incelikle, içtenlikle, edebiyatla bağı kopmuş, keza bir hassasiyetsizlik ve letafetsizlik zemininde vücut bulmuş dua anlayışlarından azade, münâcâtla duanın elbette kesişen yönleri bulunmaktadır. Fakat kendini Rabb’inin huzurunda bilen ve kiminle söyletiğinin şuurunda olan şair, bir münâcât için huzura durduğunda talepten çok arz kastıyla yola çıkmıştır. Münâcâtların niçin yazıldığı sorusu sadedinde, sonuçlar bizi böyle bir sebebe pek kolay götürebilir. Aynı çizgide kalarak Türk şairlerin asırlar boyunca sanatlarını ne tür bir zeminde temellendirdiklerine de intikal edebiliriz. Özden dışa veya genelden özele her türlü gidişle anlaşılabilir ki, münâcâtlar çoğu kez bir yakarış metni olmakla sınırlı kalmaz; aynı zamanda insanın kendi varoluşuna değmekle yaşadığı irkilişlerin temrin sahasına dönüşür. Kulun kendini Rabb’ine anlatışı, aslında kendini Rabb’iyle anlayışını da içeren döngünün yalnızca bir tarafıdır. Ondandır ki bu şiirler tasavvufi derinlik açısından kapılar içinde kapıların uzadığı bir tecrübeye işaret etme ve sözcülük etme yükünün mesnedidirler. Zaten buna şiirden başka bir sözün tahammül etmesi beklenemez. Bu yönleri ve boyutlarıyla münâcâtlar, ağırlıklı olarak kaside nazım biçiminde ve mürettep divanların hemen başında karşımıza çıkar. Mesnevi olarak kaleme alınmış müstakil eserlerde de aynı duruma rastlanabilmektedir. Genelde tevhîd türündeki bir şiir-

1.2.4. KAYNAKÇA

- Akün, Ömer Faruk. *Divan Edebiyatı*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2013.
- Bayram, Yavuz. *Adli Sultan İkinci Bâyezîd (Hayatı-Şahsiyeti-Şairliği-Dîvânının Tenkitli ve Orijinal Metni)*. Amasya: Amasya Valiliği Yayınları, 2009.
- Dilçin, Cem. *Fuzulî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2010.
- Fuzûlî. *Fuzulî Dîvânı*. Haz. Kenan Akyüz, Sedit Yüksel, Müjgan Cunbur, Süheyl Beken. Ankara: TTK Basımevi, 1958.
- İpekten, Haluk. *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.
- İpekten, Haluk. *Fuzulî: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1973.
- İz, Mahir. *Tasavvuf*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2014.
- Karahan, Abdülkadir. *Fuzulî (Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti)*. İstanbul: MEB Yayınları, 1996.
- Kocatürk, Vasfi Mahir. *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi: Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi*. İstanbul: İKÜ Yayınevi, 2016.
- Kurnaz, Cemal. *Münâcât Antolojisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Kut, Günay. "Ali Şîr Nevâî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/449-453. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Külekçi, Numan. *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.
- Levend, Ağah Sırrı. *Ali Şîr Nevâî*. Ankara: TDK Yayınları, 1965.
- Mermer, Kenan. *Tasavvuf Edebiyatı: İsimler, Kavramlar ve İlişkiler Ağına Metodik Bir Yaklaşım*. Bursa: Akademi Yayınları, 2023.
- Saraç, M. A. Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belâgat*. İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 2010.
- Sinan Paşa. *Tazarru'-nâme: Yakarışlar Kitabı*. Haz. Mertol Tulum. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Tâhirî'l-Mevlevî. *Edebiyat Lügati*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.
- Tarlan, Ali Nihad. *Ali Şîr Nevâyî*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Neşriyatı, 1942.
- Tarlan, Ali Nihat. *Fuzulî Divanı Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.
- Tulum, Mertol. *Alınlar Sözlüğü*. İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2023.
- Turan, Şerafettin. "Bayezid II". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/234-238. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

1.3. ESMÂ-I HÜSNÂ

Ali Yılmaz

Prof. Dr., Uşak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı ABD, yilmaz.ali@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5110-5561

Cenab-ı Allah'la ilgili olan dinî eserlerimiz tek tek şiirler ve müstakil eserler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Tek tek şiirler tevhîdler ve münâcâtlardır. Bu tür şiirler genellikle, divan şairlerimizin divanlarının başında bir veya iki-üç şiir şeklindedir. Ayrıca uzun müstakil şiirlere de rastlanabilmektedir. Müstakil eser hâlindeki Cenab-ı Allah'la ilgili manzum eserler Esmâ-i Hüsnâ şerhleridir. Esmâ-i Hüsnâ şerhleri dinî edebiyatımız çerçevesinde, önemle üzerinde durulmuş türlerden biridir. Kur'an-ı Kerim'de Cenab-ı Allah'ın güzel isimlerinin olduğu, O'na o güzel isimlerle dua edilmesinin gerektiği belirtilir. Ayrıca bir hadis-i şerifte Allah'ın bu isimlerinin ezberlenip sayılması ile cennete girileceği müjdesi verilmektedir. İşte bunlar şairlerimize ilham kaynağı olmuş ve Allah'ın güzel isimleri şerh edilerek edebî eserler meydana getirilmiştir. Esmâ-i Hüsnâ şerhleri ilk önce Araplarda başlamış, daha sonra İranlılarda ve Türklerde devam etmiştir. Türk, edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ şerhi yazan birçok yazar vardır.

a) Esmâ-i Hüsnâ

"Esmâ-i Hüsnâ" veya Arapça söyleniş ile "el-Esmâü'l-Hüsnâ"¹, sözlük anlamı olarak "en güzel isimler" demektir. Ancak bu tamlama Cenab-ı Allah'ın isimleri için özel isim olmuş ve ıstılah hâline gelmiştir.

¹ Bu ibarenin Türkçede çoğunlukla "Esmâü'l-Hüsnâ" şeklinde, Arapça isim tamlaması yapısında kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanış şekli Arapça dilbilgisi kurallarına aykırıdır, dolayısıyla anlamı da yanlış olmaktadır. "Hüsnâ", "en güzel" anlamına gelen bir sıfattır. Arapçada sıfat olan bir kelime ile, belirtilen şekilde isim tamlaması yapılamaz. O bakımdan, ya "Esmâ-i Hüsnâ" şeklinde Farsça tamlama olarak, ya da "el-Esmâü'l-Hüsnâ" şeklinde Arapça tamlama olarak kullanmak gerekmektedir.

1.3.4. KAYNAKÇA

- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlû'l-İlbâs 'ammâ'stehere 'ale'l-elsine mine'l-Ehâdîs*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1351-1352.
- Bağdatlı İsmail Paşa. *Hedyyetü'l-Ârifîn: Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*. 2 Cilt. 2. Baskı. İstanbul, 1951-1955.
- Bursalı Mehmed Tâhir. *Osmanlı Müellifleri*. 3 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333-1342.
- Bilkan, Ali Fuat. *Nâbî Dîvânı I*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayını, 1997.
- Çelebioğlu, Âmil. *Kânûnî Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul, 1994.
- Çelebioğlu, Âmil. “Kültür ve Edebiyatımızda Allah (c.c.).” *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 1 (1994): 42.
- Çelebioğlu, Âmil. “Türk Edebiyatında Manzûm Dinî Eserler.” *İçinde Şükri Elçin Armağanı*, 156. Ankara, 1983.
- İbn-i İsâ. *Menâkıb-ı Şeyh Mecdüddin*. İstanbul Belediyesi Kütüphanesi, Osman Ergin Yazmaları, nr. 323.
- İbn-i İsâ. *Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ*. Ankara Millî Kütüphane, Yz. A. 2733.
- İbn Mâce. *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- İbrâhîm Cûdî. *el-Kenzü'l-esnâ fî şerhi'l-esmâi'l-hüsnâ*. nşr. Kitapçı Ahmed Hamdî. Trabzon: Uzun Sokak Caddesi 3 Numaralı Matbaa, 1325/1907.
- Kurnaz, Cemâl, ve Mustafa Tatçı. “İlyas İbn İsâ'nın Şiirleri.” *Hasibe Mazioğlu Armağanı* 21 (1997): 187-220.
- Mâlik b. Enes. *Muvatta'*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Muhibbî. *Muhibbî Dîvânı*. Haz. Coşkun Ak. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, 1987.
- Özbay, Tijen. “İbn İsâ ve Fusûl-i Aşere Adlı Eseri (İnceleme ve Metin).” Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- Seyyid Süleyman el-Hüseynî. *Kenzü'l-Havâss (Keyfiyyet-i Celb ü Teshîr)*. İstanbul: Tevsi'-i Tâat Matbaası, 1332/1916.
- Şener, Halil İbrahim. *Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsnâlar*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1985.
- Tarlan, Ali Nihat. *Dîvân Edebiyatında Tevhîdler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1936.
- Tatçı, Mustafa. *Yûnus Emre Dîvânı (Tenkidli Metin)*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayını, 2005.
- Tatlısu, Ali Osman. *Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi*. Ankara, 1972.
- Uzun, Mustafa İsmet. “Cûdî Efendi, Trabzonlu”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/81-82 İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Yılmaz, Oğuz. *Hamdî Efendi'nin 'Manzûm Münâcât ve Arz-ı Hâcât – Manzûm Esmâ-i Hüsnâ Şerhi' Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

2.1. NA'T

Murat Ak

Prof.Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk-İslam Edebiyatı ABD, muratak@erbakan.edu.tr, ORCID: 0000-0002- 3434-5985

Na't “nitelemek, iyi ve güzel şeyleri abartılı bir biçimde dile getirmek, nitelik, vasıf” anlamlarında kullanılan bir kelimedir.¹ Edebî bir terim olarak na't, özellikle Hz. Peygamber için yazılan övgü şiirini ifade eder.² Bununla birlikte Türk şiirinde dört büyük halife, aşere-i mübeşşere, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve bazı din büyükleri için de na't kaleme alınmıştır. Na't kaleme alana *na't-gû*, na'tı belli günlerde ve törenlerde musiki esaslarına uygun bir biçimde okuyana da *na't-hân* denilmektedir. Türk edebiyatında birçok mensur örneğine de rastlanan na't aynı zamanda musikide kullanılan bir terimdir ve dinî musikimizde güftesi Hz. Muhammed'e (sav) övgü olan beste türünü ifade eder.³

Hz. Peygamber'i öven ilk şiirler İslam'ın yayılma sürecinde ortaya çıkmıştır. Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarının yapıldığı mücadele ortamında müslümanlar, müşrikler ve yahudiler arasında şiir atışmaları baş göstermiş, Hassan b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik, Abdullah b. Revaha gibi sahabe içinde şairlikleriyle ön plana çıkan isimler, Hz. Peygamber'i överek özellikle Mekkeli müşriklere karşı savunma ve dinin yayıl-

¹ Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-'Ayn* (Lübnan: Mektebetü Lübnân Nâşirûn, 1. bs. 2004), 833; Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2002), 1464; Muallim Naci, *Lugat-i Nâci*, (İstanbul: Çağrı Yayınları 2006) 903.

² Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994), 113; Hüseyin Kazım Kadri, *Türk Lügati*, (İstanbul: Cumhuriyet Matbaası 1945), 4/523; Yılmaz Öztuna, “Na't”, *Türk Ansiklopedisi*, (Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1977), 25/ 146; İlhan Ayverdi, *Misallî Büyük Türkçe Sözlük*, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat 2006), 2/2282.

³ İlhan Ayverdi, *Misallî Büyük Türkçe Sözlük*, 2/2282.

2.1.4. KAYNAKÇA

- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfî'l-hafâ ve muzîlül-ilbas amme'stehera minel-ehadis li-elsineti'n-nâs (I-II)*. Beyrut-Lübnan: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1351-1352.
- Ak, Murat. "Bir Osmanlı Münevverî Fâik Ömer Efendi ve Dîvân-ı Nu'ût'u". *İSTEM* 13/25, 2015, 47-94.
- Ak, Murat. "Şair Kelâmının Hz. Peygamber'in Zikri ile Değer Kazanması", *İslam ve Sanat*. -Tartışmalı İlmi Toplantı-. ed. Şeref Göküş, 141-153, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- Ak, Murat. *Şair ve Peygamber -Na't Geleneğinde Hz. Peygamber İmgesi-*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2019.
- Ak, Murat. *Klasik Türk Şiirinde Na'tlarla Dîvân Tertip Etme Geleneği*. Konya: Palet Yayınları, 2024.
- Akkuş, Mehmet. *Hz. Peygamber'e Na'tlar (Dîvân-ı Nu'ût-ı Salâhi)*. Ankara: Kariyer Matbaası, 1999.
- Andı, M. Fatih. *Şiirin Ufku Hz. Peygamber'i Şiirle Sevmek*. İstanbul: Şule Yayınları, 2017.
- Arslan, Mehmet. *Şeref Hanım Divanı*. İstanbul: Kitabevi, 2. bs. 2011.
- Arslan, Mehmet. "Şeref Hanım", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/550. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. 3 Cilt. 2. bs., İstanbul: Kubbealtı Neşriyat 2006.
- Bursevî, İsmail Hakkı. *Ferahî'r-ruh Muhammediyye Şerhi*. 10 Cilt, İstanbul: Uludağ Yayınları, 2000-2010.
- Çetişli, İsmail. *Türk Şiirinde Hz. Peygamber 1860-2011*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.
- Çiçekler, Mustafa. "Na't" *Fars Edebiyatı*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 32/435-36. İstanbul: TDV Yayınları 2006.
- Çift, Salih. "İlk Dönem Tasavvuf Düşüncesinde Nûr Kavramı" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/1. 2004, 139-157.
- Davudoğlu, Ahmed. *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi (I-XII)*. İstanbul: 1979.
- Dikmen, Melek. *Kureyşizâde Mehmed Fevzî Efendi ve Et-Tevessülâtü'l-fevziyye fi'n-nu'ûti'n-nebeviyye'si*. Konya: Palet Yayınları, 2023.
- Ferâhidî, Halil b. Ahmed. *Kitâbü'l-'ayn mu'cemu lugaviyyin turâsiyyin*. Haz. Davud Sellûm, Davud Selman el-Anbekî, İn'âm Davud Sellûm. Lübnan: Mektebetü Lübnân Nâşirûn, 1. bs. 2004.
- Güngör, Zülfikar. *Osmanlı Padişahlarından Hz. Muhammed'e Na'tlar*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2009.
- Hüseyin Kazım Kadri. *Türk Lügati*. 4 Cilt. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1945.
- Kara, Mustafa. *Niyâzi-i Mısri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3. bs. 2010.
- Karakoç, Sezâi. "Birkaç Söz". Abdullah Öztemiz Hacitahiroğlu, *Hz. Peygamber'e Şiirler Antolojisi (Na'tlar)*. s.6-7. İstanbul: 1966.
- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed. *Mevahib-i Ledunniyye Tercümesi (I-II)*. Çev. Abdü'l-bâkî, Dersaadet: Dârü't-tübâati'l-Âmire, 1316.
- Mertoğlu, M. Suat Mertoğlu. "Salâtüselâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/23-24.
- Muallim Naci. *Lugat-i Naci*. 5. bs. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006.
- Nebehânî. *el-Ahadisu'l-erbaîn*. Beyrut: Matbaatü'l-Edebiyye, 1315.
- Niyâzi-i Mısri. *Dîvân-ı Niyâzi-i Mısri*. İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum, Koleksiyon no 477, 1254.
- Nu'ût-ı Nebeviyye Mecmuası*, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye Bölümü, 1211.
- Öztuna, Yılmaz. "Na't", *Türk Ansiklopedisi*. C. 25. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1977.
- Öztürk, Ali. *Niyâzi-i Mısri*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018.
- Sankaya, Meliha Yıldran. "Peygamber Tasavvurundaki Değişimin Dile ve Edebiyata Yansıması: Na't-ı Şerif Örneği". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 14/1 (2014), 23-49.
- Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî. *Niyâzi-i Mısri Dîvânı Şerhi*. Haz. Mustafa Tatçı, İbrahim Özay. İstanbul: H Yayınları 2018.
- Şeref Hanım. *Dîvân-ı Şeref Hanım*. Dersaadet: Şeyh Yahya Efendi Matbaası, 1292.

- Tâhirî'l-Mevlevî. *Edebiyat Lügati*. Haz. Kemâl Edip Kürkcüoğlu. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.
- Tatçı, Mustafa. *Yûnus Emre Külliyyâtı II -Yûnus Emre Divânı Tenkitli Metin-*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2005.
- Tatçı, Mustafa. *Yûnus Emre Külliyyâtı*. C. I-VI. İstanbul: H Yayınları 2008.
- Tatçı, Mustafa. "Yûnus Emre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/600-606. İstanbul: TDV Yayınları 2013.
- Topaloğlu, Bekir. "Cennet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları 1993, 7/376-386.
- Yavuz, Salih Sabri. "Mi'rac", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*., 30/132-135. Ankara: 2020.
- Yeniterzi, Emine. *Divan Şiirinde Na't*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Yeniterzi, Emine. *Türk Edebiyatında Na'tlar (Antoloji)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Yıldız, Alim. *Yûnus Emre*. İstanbul: Ketebe Yayınevi 2013.
- Yılmaz, Ahmet. "Türk Edebiyatında Na'ti Mahlasını Kullanan Şairler," *İSTEM*, 1/2, 2003, 77-80.
- Yılmaz, Ahmet. *Üç Hanım Şairin Dilinden Hz. Muhammed*. Konya: Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları, 2005.
- Yûnus Emre, *Dîvân-ı Yûnus Emre*, Bursa İnebey Kütüphanesi, Koleksiyon no 882, ts.

2.2. MEVLİD

Alim Yıldız

Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk-İslam Edebiyatı ABD, ayildiz@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3671-7487

Doğma, velâdet, doğum yeri, doğum zamanı gibi anlamlara gelen mevlid, Hz. Muhammed (sav)’in doğumu, bu doğum münasebetiyle yapılan çeşitli törenleri anlatmak üzere kullanılır. Mevlid ayrıca ve özellikle Süleyman Çelebi’nin kaleme almış olduğu *Vesiletü’n-Necât* isimli eserin meşhur olmuş adı olarak kullanılmaktadır. Hz. Peygamber’in doğumu başta olmak üzere hayatı, mucizeleri, gazâları, ahlakı, vefatı ve hilyesini anlatan eserler demektir. Mevlidler, çoğunlukla mesnevi tarzında yazılmışlardır. Konu bakımından küçük değişiklikler gösterirlerse de başta “münâcât”, son da “du‘â” bölümlerini içerirler. Mevlidlerde Hz. Peygamber’in doğumu “velâdet/vilâdet”, peygamberliğin gelişi “risâlet”, göğe yükselişi “mi‘râc”, vefatı “rühlet” gibi bölümler genel olarak ele alınan konulardır. Mevlidler, halka yönelik dinî eserler olup, genelde sade ve yalın dille yazılmışlardır. Türkler arasında mevlidin ayrı bir yeri ve önemi bulunmaktadır. Bu nedenle çok sayıda Türkçe mevlid kaleme alınmıştır. Türkçe mevlidlerin hemen tamamında ortak olan konu Hz. Muhammed’in doğumudur. Nübüvvet nurunun yaratılışı, Hz. Âdem’den başlamak üzere diğer peygamberleri dolaşarak babası Abdullah’a gelişi, Âmine Hatun’un hamileliği, hamileliği esnasında meydana gelen olağanüstü hadiseler, doğum ve doğumla birlikte Hz. Muhammed çevresinde ve yeryüzünde gerçekleşen mucizeler Türkçe mevlidlerin temel konularını oluşturur. Ancak pek çok mevlidde doğum hadisesi dışındaki konular da dile getirilmiştir. Bütün mevlidlerde aynı olmamakla birlikte, miraç başta olmak üzere Hz. Muhammed’in bazı mucizeleri, örnek ahlakı, hayatının bazı safhaları ve nihayet ölümü de mevlidlerde işlenen konular arasındadır”.¹

¹ M. Fatih Köksal, *Mevlid-nâme Türk Edebiyatında Mevlid Türü ve Yeni Mevlid Metinleri* (Ankara: Türkiye Diyanet Vafkı Yayınları, 2011), 8.

2.2.4 KAYNAKÇA

- Aksoy, Hasan. *Şemseddin Sivâsî (Hayatı, Eserleri) ve Mevlidi*. İstanbul: Basılmamış Öğretim Üyeliği Tezi, 1980.
- Aruçi, Muhammed. “Ülû’l-azm”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 42/294-295. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Aslanoğlu, İbrahim. *Sivas Meşhurları*. Sivas: Sivas Valiliği Yayınları, 2006.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009.
- Çağrı, Mustafa. “Fazl”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 12/271-272. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Çağrı, Mustafa. “Hak”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 15/137-139. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Çağrı, Mustafa. “Kibir”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 25/561-562. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Çubukçu, Asri. “Halîme”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 15/338. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Demir, Osman. “Zerre”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 44/295-296. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Gündoğdu, Cengiz. “Türk Tasavvuf Kültüründe Bir Şeyhler Ailesi: Şemsî-Sivâsîler”. *Türkler*. Ankara: y.y., 2002), XI/128-140.
- Hâkim. el-Müstedrek. Beyrut: y.y., 1411/1990.
- Harman, Ömer Faruk. “Günah”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 14/278-282. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- İz, Mahir. *Yılların İzi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1990.
- Köksal, M. Fatih. “Süleyman Çelebi Halk arasında daha çok ‘Mevlid’ adıyla bilinen Vesiletü’n-necât adlı mesnevinin yazarı”. *Türk Dünyası Ansiklopedisi*. <https://turkdunyasi.ansiklopedisi.gov.tr>, Erişim: 21.04.2025.
- Köksal, M. Fatih. *Mevlid-nâme Türk Edebiyatında Mevlid Türü ve Yeni Mevlid Metinleri*. Kırşehir: y.y., 2010.
- M.Y., “Sönen İki Hiciv Yıldızı”. *Milli Mecmua* (19 Eylül 1953).
- Nevevî. *Riyâzu’s-Sâlihîn*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Recep Sivâsî. *Hidayet Yıldızı*. Haz. M. Fatih Güneren. İstanbul: y.y., 2000.
- Sezikli, H. Ahmet. “Abdülmuttalib”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 1/272-273. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Süleyman Çelebi, *Mevlid (Vesiletü’n-Necât)*. haz. Necla Pekolcay. İstanbul: TDV Yayınları, 1980.
- Şemseddin Sivâsî. *Mevlid*. İstanbul: İbrahim Efendi Matbaası, 1307.
- Tahir Nadi. *Tahir Nadi Mevlidi*. İstanbul: Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, 1950.
- Topaloğlu, Bekir. “Âmine”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 3/63-64. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Uludağ, Süleyman. “Amel”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 3/13-16. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Uludağ, Süleyman. “Sidretü’l-müntehâ”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 37/151-152. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2001.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “İlâh”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 22/64. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Yıldız, Alim. “Divriğili Bir Şair: Tahir Nadi ve Mevlidi”, *Revak Dergisi* 3 (2003), 23-36.

2.3. HİLYE-İ NEBÎ

Zülfikar Güngör

Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk-İslam Edebiyatı ABD, zgungor@divinity.ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6547-7246

Edebiyatımızda Hz. Muhammed (s.a.s.) ile ilgili türlerden birisinin ismi olan *hilye* kelimesi Arapçadır. Arapça sözlüklerde¹ kelimeye şu anlamlar verilmiştir: Süs, bezek, vasıflandırmak, nitelendirmek, yaratılış, suret, sıfat, değerli taşlar ve madenlerle yapılmış süs ve insanın dış görünüşü vd. Bazı Türkçe sözlüklerde ise Arapça sözlüklerdeki lügat anlamlarının yanı sıra edebiyatımızda Hz. Peygamber'in bedenî özelliklerini anlatan kitap ve levhalar için de hilye kelimesinin kullanıldığı şöyle aktarılmıştır: "Hilye-i Şerîfe: Ta'rif-i eşkâl-i Resûl aleyhi's-selâm."²; "Fahr-i kâinât Efendimizin evsâf-ı mübârekası ve bundan bahseden kitâb: Hilye-i Hâkânî."³; "hilye-i şerîfe -tavsîfi-Cenâb-ı Nebiyy-i muhteremin evsâf u secâyâ-yı âliyesini hâvî kitâb ve levha"⁴; "hilye-i şerîf: Hz. Muhammed'in yazı ile yapılmış portresi"⁵. Türkçe sözlüklerde hilye kelimesinin Hz. Peygamber'in bedenî özelliklerinden bahseden kitaplar ve hilye-i nebî rivayetlerinin yazılı olduğu hat levhaları için kullanıldığı şeklindeki ıstılahi anlam Arapça sözlüklerde verilmemiştir. Hilye-i Nebî hakkında manzum bir eser yazan Âşık Kadri,

"Hilyenin ma'nâsı ey hüsn-i melek
Vücûd-ı Nebî'nin ta'rîfî demek"⁶

2.3.3. KAYNAKÇA

- Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tenvîr-i Hulefâ*, C. I-II. Dersâdet: Kanaat Matbaası, 1331.
- Ahmed ez-Zâvî et-Tâhir. *Tertibü'l-Kâmûsü'l-Muhît*. III Cilt. Kahire: 1970.
- Ahmet Vefik Paşa, *Lehce-i Osmânî*. haz. Recep Toparlı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara: Aydın Kitabevi, 1978.
- Erdoğan, Mehtap. *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2013.
- Eşmeli, Ali. *Hilye-i Şerîfe-Hazreti Peygamber'in Mübarek Suret ve Sireti*. İstanbul: Yüzakı Yayıncılık, 2010.
- Gülhan, Abdülkerim. *Hakanî Mehmet Bey Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Divânı'nın Tenkitli Metni*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.
- Güngör, Zülfikar. *Türk Edebiyatında Türkçe Manzum Hilye-i Nebvîler ve Nesîmî Mehmed'in Gülistân-ı Şemâil'i*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.
- Güngör, Zülfikar. "Türk Edebiyatında Hilye-i Nebvî Türünün Doğuşu Gelişimi ve Sebepleri". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2003, S. 10, 185-199.
- Hüseyin Kazım Kadri, *Türk Lugatı*. I-IV. İstanbul, 1928.
- İbn Manzûr. *Lisânu'l-Arab*. VII Cilt. Kahire: t.y.
- Şemseddîn Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1987.
- Usluer, Zekeriya. *Süleyman Nahîfî: Hayatı, Eserleri ve Hilyetü'l-Envâr'ı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Hilye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/44-47. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Yardım, Ali. *Peygamberimizin Şemâli*. İstanbul: Damla Yayınları, 2018.
- Yazar, Sadık. *Seyyid Şerîfî Mehmed Efendi: Hayatı, Divanı ve Hilyesi*. İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Yazar, Sadık. "Seyyid Şerîfî Mehmed Efendi ve Hilyesi", *Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, İstanbul: 2007, II. cilt, 4 (2). Sayı [Tunca Kortantamer Özel Sayısı II], 1026-1044
- Yazar, Sadık. "XVI. Asır Şairlerinden Eğirdirli Şerîfî'nin Şevâhidü's- Şühedâ'sı", *Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, İstanbul, 2009, IV. cilt, 2 (2). Sayı [Klasik Türk Edebiyatı: Prof. Dr. Meserret Dirioz hatırasına], 1092-1116
- Yazar, Sadık. "Fetihname-i Kıbrıs'ın Müellifi Olan "Şerîfî" Kimdir?", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, Konya, 2007, 18. sayı, 175-192.
- Yılmaz, Dilek. *Hâkânî Mehmed Bey Divân'ında Din ve Tasavvuf*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2022.

¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, (Kahire: t.y.), II/985; Ahmed ez-Zâvî et-Tâhir, *Tertibü'l-Kâmûsü'l-Muhît*, (Kahire: 1970), I/701; Luis Ma'lûf, *el-Müncid*, (Lübnan: 1984), 150.

² Ahmet Vefik Paşa, *Lehce-i Osmânî*, haz. Recep Toparlı (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000), 642.

³ Şemseddîn Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, (Çağrı Yayınları: İstanbul 1987), 558.

⁴ Hüseyin Kazım Kadri, *Türk Lugatı*, İstanbul 1928, II/563.

⁵ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, (Ankara: Aydın Kitabevi, 1978), 442.

⁶ Âşık Kadri, *Hilye-i Şerîf*, vr. 3b.

2.4. ESMÂ-İ NEBÎ

Kübra Ceylan

Dr. Öğr. Üyesi, Celal Bayar Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı ABD, kubraceylan091@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7135-3976

Esmâ-i Nebî ibaresi “Hz. Peygamber’in isimleri” anlamını taşımaktadır. Türk edebiyatında bir tür olarak kullanıldığında Hz. Peygamber’e ait isim ve sıfatların Kur’ân-ı Kerîm’den, diğer mukaddes kitaplardan, hadislerden ve Türk-İslam kültüründen derlenerek bir araya getirilmesiyle oluşturulan eserleri ifade etmektedir. İsimlerin muhtevasını Hz. Peygamber’in üstün vasıfları, rahmeti, şefaati, değeri, seçkinliği ve ümmetinin nazarındaki kıymeti oluşturur. Ona duyulan sevgi, hürmet ve onun şefaatine erişme arzusu bu eserlerin en önemli yazılma sebebidir. Esmâ-i nebîlere isimlerle birlikte açıklamalarının da yer aldığı şerh niteliğindeki yazın da eklenmiştir. Esmâ-i nebî ve şerhleri, daha ziyade mensur olarak yazılmış olmakla birlikte manzum veya manzum-mensur karışık yazılı örnekleri de bulunmaktadır. Bu isim ve sıfatlar müstakil eserler olarak karşımıza çıkabileceği gibi na‘t, mevlid, hilye, mi‘râciyye, mu‘cizât gibi diğer türlerin içinde de zikredilebilir. Manzum esmâ-i nebîlerde çoğunlukla kaside ve mesnevi nazım şeklinin tercih edildiği görülür.

Türkçe kaleme alınan edebî nitelikli esmâ-i nebîlerde Kur’ân ve hadisler dışında kaynak olarak kullanılan birtakım eserler vardır. Bunların başında Kâdî İyâz’ın (ö. 544/1149) eş-Şifâ’sı, Cezûlî’nin (ö. 870/1465-6) *Delâ’ilü’l-Hayrât*’ı, Kastallânî’nin (ö. 923/1517) *Mevâhibü’l-Ledünniyye*’si gelmektedir. Şâzeliyye tarikatının Cezûliyye kolunun kurucusu Şeyh Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî’ye ait *Delâ’ilü’l-Hayrât ve Şevâriku’l-Envâr fî Zikri’s-Salât ‘ale’n-Nebîyyi’l-Muhtâr* isimli mensur salavat mecmuası, Hz. Peygamber’in “iki yüz bir” ismini ele alıp açıklamasıyla bu türdeki eserlerin esas kaynağını oluşturmuştur. *Delâ’ilü’l-Hayrât*, 18. yüzyılda Kara Dâvûdzâde Mehmed Efendi (ö. 1170/1756) tarafından *Tevfiku Muvaffiki’l-Hayrât fî İzâhi Meânî Delâ’ilü’l-Hayrât* (*Tevfiku Muvaffiki’l-Hayrât li-Neyli’l-Berekât fî Hidmeti Menbai’s-*

2.4.4. KAYNAKÇA

- “Hasib-i Üsküdarî.” *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. 4/137. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1981.
- Belenkuyu, Bekir. “Edebiyatımızda Esmâ-i Nebî -Peygamberimiz (s.a.v.)’in İsimleri ve Esmâ-i Nebî Metinleri”. *Turkish Studies-Türkoloji Araştırmaları* 10/4 (2015), 178-189.
- Belenkuyu, Bekir. “Vecihizâde İsmâ’il Sâdık Kemâl (ö. 1892) ve Rûh-ı Kemâl’de Yer Alan Manzum Esmâ-i Nebî Metni”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/49 (Temmuz 2017), 389-417.
- Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri I-III*. haz. M. A. Yekta Saraç. Ankara: TÜBA Yayınları, 2016.
- Çelebioğlu, Âmil. “Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler.” *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: MEB Yayınları, 1998, 349-365.
- Çelebioğlu, Âmil. *Türk Mesnevi Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.
- Demirci, Mehmet. *Nûr-ı Muhammedî*. İstanbul: Kitabevi 2008.
- Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları, 2004.
- Duman, M. Zeki. Altundağ, Mustafa. “Hurûf-ı Mukattaa”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 13.05.2025 <https://islamansiklopedisi.org.tr/livaul-hamd>
- Durmuş, İsmail vd. “Kafiye”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 05.06.2025 <https://islamansiklopedisi.org.tr/kafiye>.
- Ebû Bekir b. Süleyman Cezûlî. *Delâ’ilü’l-Hayrât Şerhi: Kara Davud*. şrh. Kara Davud İzmitî. sd. Abdülkadir Akçiçek. İstanbul: Çelik Yayınları, ty.
- Eraydın, Selçuk. “Feyiz”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 09.05.2025 <https://islamansiklopedisi.org.tr/feyiz--tasavvuf>.
- Fayda, Mustafa. “Ahmed.” *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 13.05.2025 <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahmed>
- İşıl, Fatih. *Edebiyatımızda Hadis-i Şerifler ve Âsâr-ı Kemâl’deki Bin Ehâdis Şerhi (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- İnal, İbnü’l-Emin Mahmud Kemal. *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî’ş-Suarâ)*. haz. M. Kayahan Özgül. Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2000.
- İpekten, Haluk. *Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.
- Kâdî İyâz. *Şifâ-i Şerif Şerhi I-III*. trc. ve şrh. Mehmet Yaşar Kandemir. İstanbul: Tahlil Yayınları, 2014.
- Karakuş, Yasin. “XIX. Yüzyıl Şâirlerinden İsmâil Sâdık Kemâl’in Âsâr-ı Kemâl’de Yer Alan Manzum Hilyesi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/1 (2018), 569-595.
- Karakuş, Yasin. *Âsâr-ı Kemâl’deki Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ, Esmâ-i Nebî ve Na’t-ı Enbiyâ (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Karayazı, Nurgül. “Klasik Türk Edebiyatında Bir Tür Olarak Esmâ-i Nebî.” *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed (Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar) Uluslararası Sempozyumu*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2009, 92-121.
- Kartal, Ahmet. *Doğunun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2013.
- Küçük, Şeydanur. “Bir Menâkıbın Aynasından 19. yüzyıl Osmanlısında Siyasi ve Sosyal Hayat Kemal-Nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Sâlis Örneği.” *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 6/3 (Aralık 2022), 377-398.
- Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmânî veya Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniye I-V*. haz. Nuri Akbayan. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Okumuş, Fatih Samet. *İsmâil Sâdık Kemâl Vecihî Paşazâde (ö. 1310/1893)’nin İhlâs Sûresi Tefsiri ve Üzerine Yapılan Şerh: Tahkik-İnceleme*. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Öztürk, Selçuk. *Hasib’in Dürretü’l-Esmâ İsimli Mesnevîsi (İnceleme-Metin)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

- Sarıcaoğlu, Fikret. “Üsküdarî Seyyid Hasib ve Vefeyât’ında Üsküdar ile İlgili Bilgiler.” *Üsküdar Sempozyumu IV, Bildiriler II*. Ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2007, 545-553.
- Sarıtaş, İbrahim. *Hâzâ Divân-ı Külliyyat-ı Seyyid-i Âlem Sallallahu Aleyhi ve Sellem (Metin-İnceleme) (İsmaîl Gürünî)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Şahin, Kâmil. “Kemâl İsmail Sâdık Paşa, Vecihpaşazâde (ö. 1310/1892)”. *Ayaş ve Bünyâmin Ayaşî (Tarihçe-Günümüzde Ayaş ve Bünyâmin Ayaşî Sempozyumu): Ayaş, 2-4 Temmuz 1993, Bildiriler*. Ankara: Ayaş Belediyesi Yayınları, 1993, 245-246.
- Tâhirî’l-Mevlevî. *Edebiyat Lügati*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994, 77-83.
- Terzioğlu, Furkan. *İsmail Sâdık Kemâl’in Rûh-ı Kemâl Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Topaloğlu, Bekir. “Hamd.” *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 13.05.2025 <https://islamansiklopedisi.org.tr/hamd>.
- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 08.05.2025 <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hasibi-uskudari>.
- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 13.05.2025 <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kemal-pasa-ismael-sadik-kemal>.
- Yavuz, Salih Sabri. “Livâtü’l-Hamd.” *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 13.05.2025 <https://islamansiklopedisi.org.tr/livaul-hamd>.
- Yeniterzi, Emine. “Divan Şiirinde Hz. Peygamber’in İsim ve Sıfatları: Esmâ-ı Nebî.” *TDV Kutlu Doğum Haftası II: Dinî Edebiyatın Dünü Bugünü Paneli (1-7 Ekim 1990)*. Ankara: TDV Yayınları, 1992, 87-100.
- Yeniterzi, Emine. “Edebiyatımızda Hz. Peygamberin İsimleri ve Harflere Dair.” *Yüzakı* 14 (2006), 31-33.
- Yeniterzi, Emine. *Divan Şiirinde Hz. Peygamber’in İsim ve Sıfatları: Esmâ-ı Nebî*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doktora Öncesi Hazırlık Çalışması, 1982.
- Yılmaz, Ahmet. “Türk Edebiyatında Esmâ-i Nebevîyye-i Şerifeyi Tatad Geleneği ve Müstakimzade’nin Mir’atü’s-Safa İsimli Risalesi.” *İstem Dergisi* 4 (2004), 159-172.

2.5. SİYER-İ NEBÎ / SÎRETÜ’N-NEBÎ

Reyhan Çorak

Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı ABD, reyhancorak@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-1978-1604

Siyer, gezmek, gece yürümek ve seyahat etmek; tavır, hareket ve davranış anlamına gelen sîre kelimesinin çoğuludur. Türk edebiyatında Hz. Peygamber’in hayatını, doğumundan vefatına kadar, bütün yönleriyle ele alan eserlerin kasdedildiği türün ismi olarak kullanılmaktadır.¹ Kelime siyer-i nebî veya sîretü’n-nebî tamlamaları ile birlikte zikredilir. Siyer, Osmanlı kültürü ve medeniyeti içinde, tarih ilminin konusu olmaktan ziyade edebiyat sahasında ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Bunda, kısas-ı enbiyâ türündeki eserlerde bulunan Hz. Peygamber’e dair bölümlerin uzun ve ayrıntılı olması etkili olmuştur. Ayrıca Resul-i Ekrem’e duyulan derin sevgi ve hürmeti ifade edebilecek en tesirli dil ve üslûbun şiir olması, alanın edebiyat sahasına kayma sebeplerinden biridir.² “İslam dünyasında Hz. Peygamber’in hayatı ve şahsiyetine duyulan ilgi, Kur’ân-ı Kerîm’in ve İslam dininin O’na attığı önem ve değerle paralellik arzeder.”³ Bu münasebetle Hz. Peygamber’in hayatını misal göstererek O’nun ve ashabın yaşadığı hadiseleri, cihadları, fetihleri kayıt altına alabilmek ve sonraki nesillere, manevi bir destek olarak aktarabilmek, siyer yazma geleneğini ortaya çıkarmıştır. İslamı yaşarken Kur’ân ve sünnet esastır. Fakat hukuki, siyasi ve örfi uygulamalarda Hz. Peygamber örnek alınarak hayatı tanzim edebilme gayreti, ayrıca O’na hizmette bulunma arzusu ve şefaatine nail olabilmek ümidi de diğer siyer yazma se-

¹ Mustafa Fayda, “Siyer ve Megâzî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/319.

² Mustafa Uzun, “Siyer ve Megâzî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/324.

³ Fayda, “Siyer ve Megâzî”, 37/319.

2.5.4. KAYNAKÇA

- Akmandor, Ayten. *Münîrî ve Mihr ü Müşterî Mesnevisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1983.
- Ay, Ümrân. *Münîrî (ö. 1521?)'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (I.Cilt) (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.
- Bursalı Mehmet Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1333.
- Canım, Rıdvan. *Latîfî, Tezkiretî 'ş-şu'arâ ve Tabsıratü'n-nuzamâ (İnceleme-Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000.
- Çelebioğlu, Âmil. *Muhammedîye I-II*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996.
- Çelebioğlu, Âmil. *Muhammedîye Yazıcıoğlu Mehmed*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022.
- Çelebioğlu, Âmil. “Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler”. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Çelebioğlu, Âmil. “Yazıcıoğlu Mehmed ve Muahmmediye'si”. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Çorak, Reyhan. *Münîrî (ö. 1521?)'nin Manzum Siyer-i Nebî'si- Cilt: II-III (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Egüz, Esra. *Erzurumlu Mustafa Darîr'in Sîretü'n-nebî'sindeki Türkçe Manzumeler: İnceleme-Metin-Cilt I*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Ersoy, Ersen. *II. Bayezid Devri Şairlerinden Münîrî-Hayâtı, Eserleri ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Evliyâ Çelebi. *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*. Haz. Zuhuri Danişman. İstanbul: Zuhuri Danişman Yayınevi, 1970.
- Fayda, Mustafa. “Siyer ve Megâzî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/319-324. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Fayda, Mustafa. “Siyer Sahasındaki İlk Telif Çalışmaları”. *Bir Bilim Olarak Siyer ve Kaynakları*, Haz. Adnan Demircan. İstanbul: Siyer Yayınları, 2015.
- İsen, Mustafa. *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1994.
- Kılıç, Filiz. *Âşık Çelebi, Meşâ'irü 'ş-şu'arâ (İnceleme-Metin)*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010.
- Kut, Günay. “Britsh Museum'daki Bazı Önemli Türkçe Yazmalar ve Tevâ'if-i Aşere'den Tâ'ife-i Bektaşîyan”. *Yazmalar Arasında*. İstanbul: Simurg Yayınları, 2005.
- Özdemir, Mehmet. “Siyer Yazıcılığı Üzerine”. *Milel ve Nihal İnanc, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 4/3 (Eylül – Aralık 2007), 129-162.
- Özfirat, Bayram. *15. Yüzyıl Şairlerinden Muhammed'in Sîretü'n-nebî'si (İnceleme-Tenkitli Metin)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Özfirat, Bayram. *Sîretü'n-nebî İnceleme-Tenkitli Metin*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, 2019.
- Özfirat, Bayram. “Türk Edebiyatının Manzum İlk Siyeri: Velî'nin Sîretü'n-nebî'si”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 12 (2014), 93-134.
- Özkat, Mustafa. *Münîrî (ö. 1521?)'nin Manzum Siyer-i Nebî'si-Cilt: IV-V (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Öztoprak, Nihat. “Türk Edebiyatında Manzum Siyerler”. *Uluslararası Mevlid Sempozyumu*. 52-70. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Öztürk, Ali. “Türk Edebiyatında Manzum Siyerler”. *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*. 213-216. Çorum: İslami İlimler Dergisi Yayınları, 2007.
- Saraç, M. A. Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye*. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2010.

- Saraç, M.A. Yekta-Çiçekler, Mustafa. “Kemalpaşazâde'nin Kâfiye Risâlesi”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 28 (1998), 445-477.
- Serin, Muhittin. “Hamdullah Efendi, Şeyh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15/449-452. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Tergip, Ayhan. “Siyer Yazıcılığı ve Türklerin Siyer İlmine Katkıları”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 15 (2010), 221-232.
- Top, Yılmaz. *Münîrî (ö. 1521?)'nin Manzum Siyer-i Nebî'si-Cilt: VI-VII (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Uzun, Mustafa. “Muhammediyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/586-587. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Uzun, Mustafa. “Siyer ve Megâzî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/324-326. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Yaşar, Hüseyin Hüsameddin. *Amasya Tarihi*. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, 1927/1928.

2.6. KIRK HADİS¹

İdris Söylemez

Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü,
Türk-İslam Edebiyatı ABD, idrissöylemez@gmail.com, ORCID: 0000-0001- 9798-4453

Hız. Muhammed'in yaşadığı şehirler olan Mekke ve Medine dışındaki bölgelerde mukim bulunan insanlara vahyin mesajının ulaştırılması amacıyla Kur'an-ı Kerim yazılı olarak aktarılmıştır. Hız. Muhammed'in, Kur'an-ı Kerim'in açıklaması olan hadisleri ve sünneti, onun sohbet halkalarında bulunan sahabiler tarafından kayıt altına alınmış ve sonraki nesillere iletilmiştir. Bu aktarma yolları arasında *mişâfehe* (ağızdan), *mişâhede* (Hız. Peygamberin fiil ve tasvirlerini görerek) ve *semâ'* (Hız. Muhammed'den veya onu görmüş bir başka sahabiden duyarak)² yer alır. "Söz, fiil, takrir, hilkî ve hulkî olarak Hız. Muhammed'e izafe edilen her şey"³ anlamına gelen hadis, İslam dininin ikinci temel kaynağı olarak⁴ kabul edilmiştir. Hadisler, ilk dönemlerden günümüze kadar, meselelerin çözümünde etkin bir müktesebat niteliğine sahip olmuşlardır. Bu zengin müktesebattan en verimli şekilde istifade etmek isteyen âlimler, farklı ölçütler ve yöntemler doğrultusunda kıymetli hadis külliyatları oluşturmuşlardır. Hadisleri uhdesinde barındıran bu eserler, ehil kimseler tarafından daha ilk günlerden itibaren, dikkatli bir şekilde, sahabe ve tâbiîn'in elinde bulunan yazılı ve ezberlenmiş hadislerin derlenmesiyle ortaya konmuş; Hicrî 2. asırdan itibaren ise sistemli külliyatlar hâlinde günümüze kadar ulaşmıştır.⁵ Toplumun inşası sürecinde göz önünde bu-

¹ Bu çalışma, 2018 yılında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Prof. Dr. Alim Yıldız'ın danışmanlığında İdris Söylemez tarafından hazırlanan *Türk-İslam Edebiyatında Manzum Kırk Hadisler* başlıklı doktora tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

² İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları), 1989, 5.

³ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 3.

⁴ Mehmet Erdoğan, *İslam Vahyi: Kur'an ve Sünnet* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1996), 70.

⁵ Ekrem Ziya Umerî, *Hadis Tarihi*, çev. İsmail Kaya (Konya: Esra Yayınları, 1990), 22.

2.6.4. KAYNAKÇA

- Acılını, İsmail b. Muhammed. *Kesfu'l-hafâ ve Müzilu'l-ilbâs* 1. Beyrut: el-Mektebetu'l-asriyye, 1427/2006.
- Alpay, Bedri. *Şanlıurfalı Şairler*. Şanlıurfa: y.y., 1986.
- Altuntaş, Resul. *Feyzi-i Kefevî'nin Ravzatü'l-İbâd (İnceleme ve Çeviri Yazılı Metin)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Arslan, Mehmet. *Türk Edebiyatında manzum Sûrâmeler (Osmanlı Saray Düşünleri ve Şenlikleri)*. Ankara: AKM Yayınları, 1999.
- Atay, Hüseyin-Kutluay, Yaşar, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*. Yer: ? Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987.
- Avcı, İsmail. *Hazîni'nin Manzum Şerh-i Hadis-i Erbain Tercümesi*, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Bayak, Cemal. "Feyzi-i Kefevî ve Manzum Kırk Hadis Tercümesi." *Dîvânı Lugâtî't-Türk'ten Senglah'a Türkçe Doğumunun 60. Yılında Mustafa S. Kaçalin Armağanı*. haz. M. Ölmez, T. Çulha, K. Özçetin. İstanbul: Kesit Yayınları, 2017. 257-284;
- Bilkan, Ali Fuat. "Nâbî'nin Halep'i." *Nâbî Sempozyum Bildirileri*. haz. Ali Bakkal. Şanlıurfa: AKM Yayınları, 2014. 25-39.
- Bilkan, Ali Fuat. *Nâbî Divânı*. Ankara: MEB. Yayınları, 1997.
- Bilkan, Ali Fuat. *Nâbî, Hayatı Sanatı, Eserleri*. Ankara: Akçağ, 2014.
- Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. haz. M. A. Yekta Saraç. Ankara: TÜBA Yayınları, 2012.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Hadis Edebiyatı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1989.
- Çeltik, Halil. "Nâbî Divanında Nazım Şekilleri." *Nâbî Sempozyum Bildirileri*. haz. Ali Bakkal. Şanlıurfa: AKM Yayınları, 2014.
- Dilçin, Cem - Çeltik, Halil. *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*. Ankara: Kurgan Yayınları, 2013.
- Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiiri Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları, 1983.
- Diriöz, Meserret. "Nâbî'nin Ailesine Dair Yeni Bilgiler." *Türk Kültürü*, 167. Ankara: Yayınevi? 1976. 23-33
- Donuk, Suat. "Feyzi-i Kefevî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi". *Osmanlı Mirası Araştırmaları Der-gisi (OMAD)* 5/11 (2018), 47-69.
- Eflatun, Muvaffak. *Feyzi-i Kefevî Divânı (Tahlil-metin)*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi, 2003.
- Erdoğan, Mehmet. *İslam Vahyi: Kur'an ve Sünnet*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1996.
- Gibb, E. J. Wilkinson. *Osmanlı Şiir Tarihi*. çev. Ali Çavuşoğlu. Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.
- <https://www.kuranmeali.com/Sayfalar.php?meal=diyanetvakfi&sayfa=341>
- <https://lugatim.com/s/merhamet>
- İmam Suyûtî, *Mütevattir Hadisler*. çev. Hanifi Akın, İstanbul: Ekin Yayınları, 2021.
- İsen, Mustafa vd. *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. ed. Mustaf İsen. Ankara: Grafiker Yayınları, 2009.
- Kandemir, M. Yaşar. "Kırk Hadis." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 25/467-68. Ankara: TDV Yayınları. 2002.
- Nâbî. *Hayriyye*. Haz. Mahmut Kaplan. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/67684,nabi-hayriyyepdf.pdf?0&tag1=EC14749540EDDA04932E16674F39E835F8E3C7DE&crefer=653668D23A94A3BE7AF99A6DF11DAF0DCD0F9864F176367F46271A4282788A66> (Erişim 05.07.2025).
- Kaplan, Mahmut. *Hikmet Şairi Yûsuf Nâbî*. Şanlıurfa: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2012.
- Karahan, Abdulkadir. "Kırk Hadis (Türk Edebiyatı)." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/470. Ankara: TDV Yayınları. 2002.
- Karahan, Abdulkadir. *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*. İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi, 1954.
- Karahan, Abdulkadir. *Nâbî*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

- Karahan, Abdülkadir. “Câmî'nin Arba'in'i ve Türkçe Tercümesi.” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 4 (1952).
- Karahan, Abdülkadir. “Hadis-i Erba'in Nev'inin Doğuşu ve Amilleri.” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I/1 (1954), 76-82.
- Kılıç, Muzahir. “Edebiyat Tarihi Bakımından Kırk Hadisler.” *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 18 (2001), 93-101.
- Kırkkılıç, H. Ahmet - VARIŞOĞLU, M.Celal. “Nâbî'de Hikmet Algısının Tematik Tasnifi.” Nâbî Sempozyum Bildirileri, haz. Ali Bakkal, Şanlıurfa: AKM Yayınları, 2014.
- Korkmaz, Seyfullah. “Nâbî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi.” *Türk Kültürü Dergisi*, 39/459,404-420.
- Kurnaz, Cemal - Çeltik, Halil. *Osmanlı Dönemi Kırım Edebiyatı*. Ankara: Kurgan yayınları, 2012.
- Küçük, Raşit. “Abdullah b. Mübârek”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1/122-124. Ankara: TDV Yayınları. 2002.
- Macit, Muhsin- Soldan, Uğur. *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Menderes, Coşkun. *Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nâbî'nin Tuhfeti'l-Harameyn'i*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Mermer, Ahmet vd. *Eski Türk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2018.
- Oktay, Adnan, *Münşeat-ı Nâbî*. İstanbul: Türkiye yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.
- Ördek, Şerife. “Nâbî'nin Farsça Divançesine Genel Bir Bakış.” Şair Nâbî (Ankara: KTB Yayınları, 2012).
- Özcan, Nurgül. *Kırk Hadis*. İstanbul: Fatih Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Özmen, Abdussamet. *Zeyl-i Siyer-i Veysi*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020.
- Saraç, M. A. Yekta. *Eski Türk Edebiyatına Giriş: Biçim ve Ölçü*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Sevgi, Ahmet. “Molla Câmî'nin 'Erba'in'i ve Türkçe Manzûm Tercümesi.” *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 6/1 (1999), 1-145.
- Sevgi, Ahmet. *Molla Câmî'nin Erba'in'i ve Türkçe Manzum Tercümesi*. Konya: Alp Ofset, 2000.
- Sileli, Mehmed Doğan. *Dört Dilde Manzum Kırk Hadis Şerhi*. Isparta: Tuğra Ofset. 2005.
- Söylemez, İdris. *Türk İslam Edebiyatında Manzum Kırk Hadisler*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2017.
- Umerî, Ekrem Ziya. *Hadis Tarihi*. çev. İsmail Kaya. Konya: Esra yayınları, 1990.
- Yalçın, Muammer. *Türk Edebiyatında Nazım ve Nesir*. Konya: Çizgi Yayınları, 2008.
- Yalçinkaya, Şerife. *Nâbî'nin Nasirliği ve Kamaniçe Fetih-nâmesi*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası, 2012.
- Yıldırım, Selahattin. . *Osmanlı'da Kırk Hadis Çalışmaları 1*. İstanbul: Dâruhâdis Yayınları, 2000.
- Yıldırım, Selahattin. “Osmanlı Muhaddislerinin Eserleri ve Bunlar, Arasında Kırk Hadis Çalışmalarının Yeri.” *Osmanlı'da Hadis Geleneği ve Daru'l-Hadisler Sempozyumu*, (2011), 139-152.
- Yıldız, Âlim. “Okçuzâde Mehmed Şâhî ve Manzum Kırk Hadis Tercümesi: Ahsenu'l-Hadis.” *Geleneğin İzinde*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2013.
- Yıldız, Âlim. “Sirâcî Manzum Kırk Hadis Tercümesi.” *Geleneğin İzinde*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2013.

2.7. Mİ'RÂCİYYE

Reyhan Keleş

Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı ABD, reyhankeles@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3040-3081

Mi'râc (معراج) Arapça'da “yukarı çıkmak, yükselmek” anlamlarındaki “arece (عرج)” kökünden ism-i âlet olarak türeyen bir kelime olup “merdiven” anlamına gelmektedir.¹ Terim olarak miraç, Hz. Peygamber'in göğe yükselişini ve Allah katına çıkışını ifade etmektedir.² Hz. Peygamber'in Mekke'deki Mescid-i Harâm'dan Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya gelmesi ve oradan huzur-ı İlahi'ye yükselerek yaptığı yolculuğu anlatan miraç hadisesi iki aşamada gerçekleşmiştir. İlk Mekke'den Kudüs'e kadar olan yolculuk ki gece yapılması nedeniyle bu yolculuğa İsrâ denilmektedir; ikincisi ise Kudüs'ten huzur-ı İlahi'ye yapılan yolculuk ki o da miraç adını almaktadır.³ Bir de miraçtan dönüş söz konusudur ki bu üç hadise genelde miraç olarak vasıflandırılmış ve bu olay mi'râciyye veya mi'râcnâmelerde bazen tüm ayrıntılarıyla bazen de genel hatları ile ele alınmıştır.

Mi'râc kelimesi Farsça “nâme” kelimesi eklenerek izafet yoluyla “mi'râcnâme” veya nisbet yâ'sı getirilerek “mi'râciyye” şeklinde literatüre girmiştir. Mi'râciyye olarak bilinen ilk şiir Arap edebiyatında Ka'b b. Zühre'nin (ö. 24/645 [?]) *el-Kasidetü'l-Bürde*'sinde (Bânet Su'âd) yer alan on bir beyitlik kısımdır. İran edebiyatında çok sayıda manzum mi'râciyyeler olup bunların müstakil yazılanları olduğu gibi mesnevilerin içinde bir bölüm olarak yazılanları da vardır. Örneğin Attar'ın (ö. 637/1293) *İlâhînâme*

¹ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995), 559.

² Salih Sabri Yavuz, “Mi'rac”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/132.

³ Âlim Yıldız, “Hz. Peygamber ile İlgili Edebî Türler”, *Türk-İslâm Edebiyatı El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 215; H. İbrahim Şener - Âlim Yıldız, *Türk İslâm Edebiyatı* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003), 185.

2.7.2. KAYNAKÇA

- Akar, Metin. *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Arslan, Mehmet. *Manzum Mi'râc-nâme ve Mi'râciyyeler 1-2*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınevi, 2019.
- Bağdâdî, Mehmed b. Süleymân. *Leylâ vü Mecnûn*. Süleymaniye Kütüphanesi. Yazma Bağışlar Koleksiyonu. no: 08930. 1274.
- Cezûlî, Muhammed b. Süleymân. *Şerh-i delâilü'l-hayrât ve şevâriku'l-envâr*. şrh. Muhammed Kara Davud Efendi (İzmitî). sad. M. Faruk Gürtunca. İstanbul: Huzur Yayınları, 2015.
- Demirci, Kürşat. "Burç". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/421-422. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı. *Mârifetnâme I-III*. sad. Cafer Durmuş - Kerim Kara. İstanbul: Erkam Yayınları, 2011.
- Hacımuftuoğlu, Esra - Bayer, İsmail. "Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın Hz. Peygamber'e 'Ente (Sen)' Hitabı". *Turkish Studies* 19/3 (2024), 371-388.
- Hirevî, Muinuddin Muhammed Emîn. *Me'âricü'n-nübüvve, Peygamberler Tarihi*. çev. Muhammed b. Muhammed Efendi (Altıparmak). sad. A. Faruk Meyan. İstanbul: Berekât Yayınları, 1977.
- İnal, Güner. *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1995.
- İpekten, Halûk. *Fuzûlî, Hayatı, Sanatı, Eserleri*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.
- İpşiroğlu, Mazhar Şevket. *İslâm'da Resim Yasağı ve Sonuçları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1973.
- Kara, Mustafa. *Mirâciyye ve Bursalı Safiye Hanım Vakfiyesi*. Bursa: Bursa Bölge Müdürlüğü Yayınları, 2014.
- Karahan, Abdülkadir. "Fuzûlî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/240-246. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Keleş, Reyhan. *Divan Şiirinde Mi'râciyye Kasideleri -Tespit ve Tahlil-*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2018.
- Kılıç, Filiz. *Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-şu'arâ (İnceleme-Metin)*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2010.
- Köprülü, M. Fuad. "Fuzûlî". *İslâm Ansiklopedisi*. 4/687-689. İstanbul: Maarif Basımevi, 1945.
- Korkmaz, Esat. *Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınları, 2005.
- Kurnaz, Cemâl. "Felek (Edebiyat)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/306-307. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kutluer, İlhan. "Burç (İslam Literatüründe Burç)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/422-424. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Latîfî. *Tezkiretü's-şu'arâ ve tabsiratü'n-nuzamâ (İnceleme-Metin)*. haz. Rıdvan Canım. Ankara: AKM Yayınları, 2000.
- Meâfirî, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm. *es-Sîretü'n-nebevîyye 1-2*. Kahire: Dârü'l-Hadîs, 2006.
- Mermer, Kenan. "Tevhîd". *Manzum Dinî-Edebî Türler (Metin ve Şerh)*. ed. Mermer, Kenan- Kocatürk Olcay. İstanbul: DBY Yayınları, 2025.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.
- Müslim b. Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. Beyrut: Dâru Kurtuba, 2009.
- Öztuna, Yılmaz. *Türk Musikisi Ansiklopedisi*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1974.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2008.
- Şener, H. İbrahim - Yıldız, Alim. *Türk İslâm Edebiyatı*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003.
- Seyyid Ali Paşa. *Mir'ât-ı Âlem*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1239.
- Solmaz, Süleyman. *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*. Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları, 2005.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1991.

Uzun, Mustafa. "Mi'râciyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/135-140. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Yavuz, Salih Sabri. "Mi'rac". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/132-135. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Arş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/406-409. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Kürsî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/572-573. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Levh-i Mahfûz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/151. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Yazıcı, Mehmet. *Alevilik: Alevi Deyişlerinin ve Gülbanglarının Sosyolojik Analizi*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2011.

Yıldız, Alim. "Hz. Peygamber ile İlgili Edebî Türler". *Türk-İslâm Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.

Yüksel, Murat. *Miraciye Miracın Sır ve Hikmetleri*. İstanbul: Tuğra Ofset, 2007.

2.8. ŞEFAATNÂME

Meliha Yıldırım Sarıkaya

Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı ABD,
melihasarikaya@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4406-5335

Arapça bir kelime olan şefâ'at; dilemek, kurtarmak, bağışlanma isteğinde bulunmak, kabahatli veya muhtaç bir kimse için ricada bulunmak, yalvarmak, arabuluculuk vb. hayli geniş bir anlam dairesine sahiptir. Dilimizde daha ziyade, bir suçun bağışlanması veya bir isteğin yerine getirilmesi için aracı olma anlamıyla kullanılmaktadır. Dinî ıstılah olarak şefaât, başta Hz. Peygamber olmak üzere diğer peygamberlerin ve kendilerine şefaatte bulunma ayrıcalığı verilen şehitler, veliler ve âlimler gibi salih kimse-lerin; müminlerin bağışlanması için Hak Teâlâ'ya niyazda bulunmaları anlamındadır.

Şefaatin keyfiyeti, şartları ve imkânı meselesi üzerine farklı görüşler serdedilmiştir. Bu tartışmalar bir tarafa, müslüman halk nezdinde şefaatin hak ve mümkün olduğu kanaati geniş kabul görmüştür.¹ Hak Teâlâ'nın izni ve takdirine bağlı olan şefaatin yegâne şartı, Allah'a ve Resulü'ne imandır; inkarcılar bu imkândan mahrum kalacaktır.² En geniş kapsamlı ve kuşatıcı şefaât salâhiyeti Resulullah'a mahsustur. Rivayete göre kıyamet günü bütün insanlar o günün şiddetli ahvalinden biraz olsun kurtulmak için sırasıyla bütün peygamberlere, en nihayet Hz. Peygamber'e müracaat edeceklerdir. İnsanlığın bu top yekûn ricasına Hz. Peygamber'in dua ile mukabele et-

¹ Ehl-i sünnete göre şefaât, Kur'an ve Sünnet ile sabittir, ayrıca bu hususta icmâ mevcuttur. Konuyla ilgili bilgi için bk. Hasan Gümüşoğlu, "Ehl-i Sünnet'in Şefaât Anlayışının Oluşmasında İmam Mâtürîdî'nin Görüşlerinin Önemi", *EKEV Akademi Dergisi* 23/78 (Bahar 2019), 309. Ayrıca bk. Mustafa Özden, Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Şefaati Meselesi, *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* II/4 (2015), 27-44; Süleyman Koyuncu, "Şefaatin İslam'daki Yeri", *Sırat GİBTÜ İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2 (2020), 23-60.

² Yener Öztürk, "Şefaât İncancının Nakli ve Akli Açından İmkânı", *EKEV Akademi Dergisi* IX/23 (2005), 122.

25. Beyit: Cehennemin mahşer yerine sevk edilmesi, orada kontrol ve idare edilmesi ancak ulu meleklerin altından kalkabileceği bir iştir. Mahşer yerinde cehennemi zapturapt altına alabilmek için yetmiş bin kat zincirle bağlamak gerekecektir.

Göndürmek, Eski Anadolu Türkçesinde uğurlamak, teşyî etmek; göndermek anlamındadır. Buna göre Hak Teâlâ büyük meleklerini vazifelendirerek cehennemin yetmiş bin zincir ile bağlanmak suretiyle mahşer yerine getirilmesini emredecektir. Çünkü cehennemin asi ve günahkâr kullara hiç tahammülü yoktur, bir an evvel tutup/yutup parçalamak muradındadır.

26. Beyit: Cehennemi mahşer yerine getirmekle vazifelendirilen meleklerden sadece biri bile Hz. Âdem'i veya âdemoğlunu yeryüzünden sürece kadar kuvvetlidir.

Esasen cehennemi mahşer yerine taşımakla görevli meleklerin her biri gelmiş geçmiş bütün insanları yok edecek güce sahiplerdir. Bütün bu kudretlerine rağmen cehennemi kontrol etmekte yine de zorlanacaklardır. İşte cehennem o derece korkutucu, o derece kontrol edilemeyen bir gerçekliktir.

2.8.2.6. LÜGATÇE

digil: De, söyle!	isteyiserdür: Dileyecektir, irade edecektir.	turmak: Ayağa kalkmak
ferište: Melek		yazı: Kader, alın yazısı
göndürmek: Uğurlamak, yolcu etmek	kaşı: Çok, sıkı od: Ateş tâ ölünce: Ölünceye kadar	yidmek/yedmek: Yanısıra götürmek/getirmek

2.8.3. KAYNAKÇA

- Akay, Akif. *İslam İncancında Şefaât*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2016.
- Çelebioğlu, Âmil. *Türk Mesnevi Edebiyatı (Sultan II. Murad Devri)*. İstanbul: Kitabevi, 1999.
- Çetişli, İsmail. *Türk Şiirinde Hz. Peygamber* (1860-2011). Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.
- Gümüşoğlu, Hasan. "Ehl-i Sünnet'in Şefaât Anlayışının Oluşmasında İmam Mâtürîdî'nin Görüşlerinin Önemi." *EKEV Akademi Dergisi* 23/78 (Bahar 2019), 299-314.
- Güzel, Abdurrahman. *Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.
- Kayalık Şahin, Duygu. "Yahyâ'nın Şefaâtnâme'si", *ATEBE: Dini Araştırmalar Dergisi* 8 (2022), 211-231.
- Kocaturk, Vasfi Mahir. *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Edebiyat Yayınevi, 1970.
- Köktürk, Şahin. "Şefaât-name ve Pir Muhammed'in Şefaâtnamesi". *Turkish Studies* IX/6 (2014), 761-771.
- Küçük, Serhat. "Eski Anadolu Türkçesine Ait Bir Eser: Ömeroğlu'nun Destân-ı Muhammed Mesnevisi", *International Journal of Language Academy* (2019), VII/2/192-237.
- Özdemir Çifçi, Özlem. *Türk İslam Edebiyatında Şefaât* (yüksek lisans). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü (2022).
- Özyaşar Şakar, Sezer. "Hazâ Kitâbu Şefâ'at-nâme". *Osmanlı Araştırmaları [Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu'na Armağan-IV]* 28 (2006), 123-150.
- Pîr Muhyiddin. *Şefaât-nâme*. haz. Meliha Yıldırım Sarıkaya. İstanbul: Önsöz Yayınları, 2012.
- Yazıcıoğlu Mehmed. *Muhammediye*. haz. Âmil Çelebioğlu, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.

3.1. KUR'ÂN TERCÜMESİ

Rıdvan Çetin

Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı ABD, ridvancetinbey@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9363-9350

Sekizinci yüzyıldan itibaren topluluklar halinde İslam dinine girmeye başlayan Türkler, onuncu yüzyıla gelindiğinde İslam dinini devletin resmî dini haline getirdiler. İslam dininden önce Budizm, Maniheizm ve Hristiyanlık dinlerini yaşayan Türkler, bu dinlerle ilgili Uygur Türkçesi ile birçok eser telif ettiler. İslam dininin kabulüyle birlikte dolaylı ya da doğrudan yeni dinle ilgili birçok eser vermeye başladılar. Kaynaklar bu dönemin ilk eserini *Kutadgu Bilig* olarak verseler de bunun ispatı mümkün değildir.¹ Kur'ân-ı Kerîm'in başka dillere tercüme edilmesi, daha sahâbe döneminde gündeme gelen konuların başında gelmektedir. Bu alandaki ilk örnek olarak Selmân-ı Fârisî'nin, İslam'ı yeni kabul eden Farşlıların anlayabilmesi için Fâtîha Suresi'ni Farsçaya çevirmesi zikredilir.² Bu çabaların kurumsal hale gelmesi, Sâmânîoğulları hükümdarı Mansûr b. Nûh (961–976) tarafından kurulan ilmi bir heyet, Taberî Tefsîri'ni esas alarak Kur'ân'ın tamamını Farsçaya tercüme etmesiyle gerçekleşmiştir.³ Rivayete göre bu heyette bir Türk âlim de yer almış ve bu şahsiyetin, Kur'ân'ı Türkçeye tercüme etme fikrini ortaya attığı düşünülmektedir.⁴ Zeki Velidi Togan, Farsça tercüme heyetinde bulunan, dili Türkçe olan İsbicab ve Mebus şehirlerine nispet edilen iki âlimden hareketle Kur'ân'ın Türkçeye tercüme edilmesi Farsçayla aynı dönemde olabileceğini tahmin etmektedir.⁵ Fuat Köprülü ile Abdülkadir İnan, Kur'ân tercümelerinin Türkçeye

3.1.3. KAYNAKÇA

- Aksoyak, İsmail Hakkı. “Kemâl Paşa, İsmâil Sâdık Kemâl”. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. Erişim 05 Şubat 2025. <http://www.turkdebiyatiasimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1748>
- Âşık Çelebi, *Meşâ'iru's-şu'arâ (İnceleme-Metin)*. haz. Filiz Kılıç, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2010.
- Ata, Aysun. *Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an tercümesi*. Ankara: TDK yayınları, 2019.
- Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-ârifin, Esmâü'l-müellifin ve Âsârü'l-musannifin*. Ankara: M.E.B. Yayınları, 1951.
- Bursalı Mehmet Tahir. *Osmanlı Müellifleri C. 2/1*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1333.
- Bursalı Mehmet Tahir. *Osmanlı Müellifleri C. 2/2*. İstanbul: Ali Şükrü Matbaası, 1338.
- Çetin, Rıdvan. *İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Tefsîr-i Kemâl'i (İncelem-Metin-Dizin) I-II*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2022.
- Dikmen, Melek. *Son Dönem Osmanlı Şuarâsından İsmâil Sâdık Kemâl Paşa ve Âsâr-ı Kemâl-i (1-2)*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2016.
- Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları, 2013.
- Erdoğan, Abdülkadir. “Kur'an Tercümelerinin Dil Bakımından Değerleri”. *Vakıflar Dergisi* 1 (1938), 47-51.
- Gelibolulu Mustafa Ali, *Künhü'l-ahbârın Tezkire Kısım*. haz. Mustafa İsen, Ankara: A.K.M. Yayınları, 1994.
- Güngör, Zülfikar. “Türk-İslâm Edebiyatının kaynağı Olarak Kur'ân-ı Kerîm”, *İslâmî İlimler Dergisi I. Kur'an Sempozyumu*. 178-188. Çorum: İslâmî İlimler Dergisi Yayınları, 2007.
- Işık, İhsan. *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*. Ankara: Elvan Yayınları, 2006.
- İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemâl. *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî's-Şuarâ)*. haz. M. Kayhan Özgül, İstanbul: A.K.M. Yayınları, 1988.
- İnan, Abdülkadir. *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Tercümeleri Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: D.İ.B. Yayınları, 1961.
- İpekten, Haluk. *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008.
- Karakuş, Yasin. *Âsâr-ı Kemâl'deki Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ, Esma-i Nebî, Na't-ı Enbiyâ*. Adana: Çukurova Üniversitesi, S.B.E., Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Komisyon, “Sâdık Kemâl”, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, İstanbul: 1982.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. *İstanbul Abidelerinden: İstanbul Sarayları*. İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1943.
- Kurtubi. *Esbâb-ı Nuzûl*. haz. Bedreddin Çetiner, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2010.
- Livâyî, *Manzum Yâsîn-Tebâreke-Amme Sureleri*, Berlin Königliche Kütüphanesi: Diez A, nu:8-192, t.y., vr. 87b-88a.
- Subaşı, Hüseyin. “Esad Muhlis, Sadullah ve Kemâl İsmâil Sâdık Paşaların Hattatlığı ve Ayaş'taki Hatların Sanat Değeri”. *Ayaş ve Bünyamin Ayaşı Sempozyumu Bildiri Kitabı*. 177-200 Ankara: Ayaş Belediyesi, 1993.
- Süreyya, Mehmet. *Sicill-i Osmânî veya Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniyye*. haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Tahirü'l-Mevlevî, *Nazm ve Eşkâli Nazm*, Haz. Muhittin Turan, İstanbul: 2015.
- Taş, İsmail. *15. Yüzyıla Ait “Enfesü'l-cevâhir” adlı Yazma Üzerinde Dil İncelemesi (Giriş-İncelem-Metin-Sözlük)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, S.B.E., Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Taşan, Nazım. *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, S.B.E., Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Terzioğlu, Furkan. “İsmail Sâdık Kemâl'in Delâilü'l-hayrât Şerhi: Rûh-ı Kemâl”, *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi* 10 (Nisan 2020), 59-77.
- Togan, Zeki Velidi. “Londra ve Tahran'daki İslâmî Yazmalardan Bazılarına Dair”, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi* 3 (1959-1960) 133-160.
- Togan, Zeki Velidi. *Kur'an ve Türkler*. İstanbul: Kayı Yayınları, 1971.
- Topaloğlu, Ahmet. *Muhammed bin Hamza XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur'an Tercümesi*, c. I-II, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.
- Tuman, Mehmet Nâil. *Tuhfe-i Nâilî, Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*. haz. Cemal Kurnaz- Mustafa Tatçı. Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. “Kastamonu'da Tahmiscioğlu Vak'ası”, *İ.Ü.T.S.D* 1/2 (İstanbul, 1937), 139-152.

¹ Aysun Ata, *Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an tercümesi* (Ankara: TDK yayınları, 2019), X.

² Zeki Velidi Togan, *Kur'an ve Türkler* (İstanbul: Kayı Yayınları, 1971), 19.

³ Ata, *Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an tercümesi*, IX.

⁴ Ata, *Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an tercümesi*, IX.

⁵ Zeki Velidi Togan, “Londra ve Tahran'daki İslâmî Yazmalardan Bazılarına Dair”, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi* III (1959-1960), 135.

3.2. VAHDETNÂME

Mehmet Şamil Baş

(Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı ABD, mehmetamil.bas@erdogan.edu.tr, ORCID:0000-0002- 3171-4909)

Vahdet, sözlük anlamıyla “birlik, tek ve bir olma; yalnızlık, inziva, uzlet, halvet”¹ gibi anlamlara gelir. “Bir ve tek olmak, tek kalmak” anlamındaki *v-ḥ-d* kökünden masdar olup “birlik, teklik, bütünlük” anlamındadır ve kesret kavramının metafizik karıştıdır.² Tasavvufta ise varlığın birliği, yani varlıkların tek ve bir olduğu inancı, her şeyin Allah’ın farklı tecellileri ve görünümleri olduğu düşüncesine dayanır. Bu anlayış, *vahdet-i küsûd*, *vahdet-i şühûd* ve *vahdet-i vücûd* gibi kavramlarla ifade edilir. *Vahdet-i küsûd*, kulun irade, düşünce ve arzularını Allah’ın iradesiyle birleştirerek iki iradenin tek bir irade haline gelmesidir. *Vahdet-i şühûd* ise, kulun masivâyı (Allah dışındaki varlıkları) yok sayarak her yerde Allah’ın tecellisini görmesi ve O’nun birliğine ulaşmasıdır. *Vahdet-i vücûd* ise, varlığın birliği fikrini benimseyerek Allah’tan başka gerçek bir varlık olmadığını idrak etmektir.³ Varlığın birliği meselesi vahdet ehli için asıl meseledir. Salık, gerçek varlığın yalnızca Allah olduğunu ve Allah’ın tecellileri dışında hiçbir şeyin hakiki varlığa sahip olmadığını bilmelidir. Bu durum bilginin bilgide mütalaa edilmesidir. *Vahdet-i vücûd* düşüncesine ulaşmak, teorik bilgiden ziyade manevi tecrübe ve yaşayışla mümkündür. *Vahdet-i vücûd* ehli için bilgi manevi tecrübeyle ulaşılabilen bilgidir. *Vahdet-i şühûd*da ise birlik, görme yoluyla tecrübe edilir, ancak bu görme geçicidir. Burada manevi tecrübe ile bilgiye ulaşılmaz. *Vahdet-i vücûd* ile *vahdet-i şühûd* arasında benzerlikler olsa da birçok farklılık da bulunur.⁴ “La mevcûde illâ hû” (Allah’tan başka varlık yoktur) cümlesiyle özetlenen *vahdet-i*

3.2.4. KAYNAKÇA

- Arslan, Mehmet. “Hulûsî/Menfi/Yesârî, Hüseyin Hulûsî Efendi”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 22 Haziran 2025. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hulusi-menfi-yesari-huseyin-hulusi>
- Aşkî Mustafa Efendi. *Dîvân-ı Fevâidu’l-uşşâk*. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 3934.
- Azamat, Nihat. “İbrâhim Efendi, Olanlar Şeyhi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/298-300. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.Barca, İbrahim. *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2016.
- Baş, Mehmet Şamil. “Aşkî Mustafa Efendi’nin Hayatı Eserleri ve Sâkinâme Mesnevisi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2012), 249-280.
- Baş, Mehmet Şamil. “Bir Na’t ve Elifnâme Örneği Olarak Aşkî’nin Der Na’t-ı Mesnevi ve Sâhib-i Mesnevi’si”. *Rize İlahiyat Dergisi* 27 (2024), 149-169. <https://doi.org/10.32950/rid.1498508>
- Baş, Mehmet Şamil. “Sâkinâme Türü Mesnevilerde Dînî-Tasavvufî Benzetmeler: Aşkî Mustafa Efendi Örneği”. *IV. Uluslararası Din Bilimleri Sempozyumu Tam Metin Kitabı*. ed. Hasan Onat. 331-344. Elazığ: Asos Yayınevi, 2018.
- Baş, Mehmet Şamil. *Vahdetnâmeler ve Aşkî Mustafa Efendi’nin Vahdetnâme’si*. Ankara: İlâhiyât, 2023.
- Bilgin, A. Azmi. “Vahdetnâme”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/435-436. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Bilgin, Orhan. “Aşkî Mustafa Efendi ve Aşk-Nâmesi”. *Türklük Araştırmaları Dergisi* 5 (1990), 211-222.
- Bilgin, Orhan. “Aşkî Mustafa Efendi ve Mi’râcnâmesi”. *Prof.Dr. Nihat M. Çetin’e Armağan*. 97-116. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1999.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları, 2005.
- Demirli, Ekrem. “Vahdet-i Vücûd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/431-435. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Durusoy, Ali. “Kesret”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/310-311. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Durusoy, Ali. “Vahdet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/430-431. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Elmacı Çetin, Betül. “Vahdetnâme”. *Hurufîlik Seçme Metinler*. ed. Fatih Usluer. 71-145. Ankara: Kut Yayınları, 2020.
- Erginli, Zafer (ed.). *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kalem Yayınevi, 2006.
- Ertünel, İsmail E. “Aşkî Mustafa Efendi ve Medine Tarihine Dair Eseri”. *Türklük Araştırmaları Dergisi* 6 (1991), 111-125.
- es-Semhûdî. *Vefâü’l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri’l-Mustafâ*. haz. İbrahim Barca. 3 Cilt. İstanbul: Siyer Yayınları, 2021.
- Gemici, Nurettin - Can, Ömer Faruk. “Aşkî Mustafa Efendi’nin Medine Tarihine Dair Bir Takım Yeni Bulgular”. *Siyer Araştırmaları Dergisi* 8 (2020), 171-190.
- Gökbulut, Süleyman. “Oğlan Şeyh İbrahim Efendi ve Bazı Tasavvufî Görüşleri”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/22 (2012), 253-280. <https://doi.org/10.14395/jdiv41>
- Gökbulut, Süleyman. *Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi’nin Vahdetnâme/Usul-i Muhakkikîn’i Işığında Tasavvufî Görüşleri (inceleme ve Metin)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Gökbulut, Süleyman. “Usûl-i muhakkikîn/ Vahdetnâme/ Tasavvufnâme (İbrahim Efendi)”. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. 2022. Erişim 16 Mart 2025.
- Hulûsî Efendi. *Vahdetnâme-i Hulûsî*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, 387.
- Kara, İsmail. *Hanya / Girit Mevlevihânesi Şeyh Ailesi – Müstemilâtı – Vakfiyesi – Mübadelesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006.

- Kayhan, İsmail. *Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi ve Divanı (On İki Bölümden Oluşan İlk Mesnevisi 1a-25b)*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, 1998.
- Kemikli, Bilal. *Oğlanlar Şeyhi İbrahim, Müfid ü Muhtasar (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003.
- Kur'an-ı Kerim Meâli*. çev. Halil Altıntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi. *Usûl-i Muhakkakîn*. Nuruosmaniye Kütüphanesi, 3677.
- Sofuoğlu, Nesrin. *İshak Hocası Ahmed Vahdetnâme-i Âlem-Engiz İnceleme Metin* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012).
- Soysal, Ayşe Âsude. *XVII. yüzyılda bir Bayramî Melâmî Kutbu: Oğlan(lar) şeyh(i) İbrahim Efendi*. İstanbul: Hacettepe Üniversitesi, Doktora Tezi, 2005.
- Tansel, Fevziye Abdullah. "Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi ve Devriyesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1-4 (1969), 187-200.
- Uçman, Abdullah. "Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi". *Büyük Türk Klasikleri*. İstanbul: Ötüken-Söğüt Neşriyat, 1987.
- Tarlan, Ali Nihat. *Divan Edebiyatında Tevhidler*. İstanbul: Bühraneddin Matbaası, 1936.
- Uçar, Abdullah. "Hulûsî Efendi ve Vahdetnâme-i Hulûsî". *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 5 (2022), 475-508. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1125925>
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2002.
- Ünal, Mehmet - Çakır, Müjgân. "İbrahim Efendi, Oğlanlar Şeyhi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. 2020. Erişim 16 Mart 2025. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ibrahim-efendi-oglanlar-seyhi>
- Yalçınkaya, Şerife. *Şâirin Lirik Mülkü: Gazel -Türk-Osmanlı Gazeli-*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2. Baskı., 2023.
- Yapa, Melek Bıyık. *Aşkî Mustafa Divanı (Edisyon Kritik)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.
- Yılmaz, Nuri. *Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi Külliyyatı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1998.

3.3. NASİHATNÂME/PENDNÂME

Melek Dikmen

Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı ABD, melekdikmen@sdu.edu.tr, ORCID:0000-0001-8035-2097

Nasihat; "saf ve halis olmak, ihlas ve samimiyet, kötülük ve bozukluktan uzak bulunmak, iyi niyet sahibi olmak ve başkasının iyiliğini istemek, balı arındırmak, yırtık kumaş veya elbiseyi onarmak" gibi anlamlara gelen nush kökünden müştaktır¹ ve "bir kimseye doğru yolu göstermek, yapması ve yapmaması gereken şeyler üzerine dikkatini çekmek için söylenen söz, öğüt, pend"² manasındadır. Arapça mev'iza ve va'z ile Farsça pend kelimeleri de nasihat kelimesine tekabül etmektedir. "Ferdî ve toplumu eğitmek, devlette dirlik ve düzenliği sağlamak amacıyla yazılan eserlerin genel adı"³ olan nasihatnâme; Arapça *naşihat* ile Farsça *nâme* kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur ve kısaca "öğüt kitabı" olarak tarif edilebilir. İnsanların hem ferdî hem de ictimai açıdan daha iyi ve huzurlu olmalarını sağlamak, onları doğruya ve güzele yönlendirmek için her toplumda öğüt veren eserler ortaya konulmuştur. Bu eserler *nasihatnâme* adının yanında *pendnâme*, *öğütnâme* olarak bilinmekte, İran edebiyatında *enderznâme* olarak da isimlendirilmektedir. Türk kültüründe İslamiyet öncesi dönemde de İslam kültürü etkisindeki dönemde de nasihatnâmelere rastlamak mümkündür. Bilge Kağan'ın Orhun Abidelerini yazdırması, kendilerini bekleyen Çin teh-

¹ Muhammed Murtazâ el-Hüseynî Zebîdî, *Tâcü'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Abdülkerim el-Azbavî (Kuveyt: Matba'atu Hükûmeti'l-Kuveyt, 1994), 7/175; Mustafa Çağrırcı, "Nasihat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 32/408; Râgıb el-İsfahani, *Müfredât, Kur'an Kavramları Sözlüğü*, çev. Yusuf Türker (İstanbul: Pınar Yayınları, 2012), 3/1453-1454.

² İlhan Ayverdi, *Asırlar Boyu Târihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2006), 2. Baskı, "Nasihat", 2/2305.

³ İskender Pala, "Nasihatnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2004), 32/409.

3.3.4. KAYNAKÇA

- Ak, Murat. *Osmanlı'nın Son Döneminde Manzum Bir Nasihatnâme Maksûd-ı Nasihat (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım-Dizin)*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2018.
- Akalın, Erkan. "Değerler Eğitiminde Klasik Türk Edebiyatı Metinlerinden Faydalanmak: Manzum Nasihatnameler Örneği". *Değerler Eğitimi Dergisi* 19/41 (Haziran 2021), 79-128.
- Belen, Maksut. "XVI. Yüzyıl Nasihatnamelerinden Seçkin Bir Örnek: Hızrî'nin Âb-ı Hayât Mesnevisi". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies* 11/1 (2011), 99-106.
- Beyzadeoğlu, Süreyya. *Sümbülzâde Vehbî, Lutfiyye*, İstanbul: Bedir Yayınları, 1994.
- Canım, Rıdvan. "Pendnâmeler ve Türk Edebiyatında Benzer Nitelikli Öğüt Kitapları". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 3 (1988), 153-160.
- Doğan, Faruk. "Türk Kültür ve Edebiyatında Nasihat ve Nasihat İle İlgili Bibliyografya Denemesi". *The Journal of Academic Social Science Studies* 17/99 (2024), 161-176.
- Durdu, Mustafa. *Türk Edebiyatı'nda Nasihat*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Emiroğlu, Selim. *Türkçe Manzum Nasihat-namelerin Eğitim Değeri Üzerine Bir İnceleme*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Kaplan, Mahmut. "Manzum Nasihat-nâmelerde Yer Alan Konular". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 1/9 (2001), 133-185.
- Kaplan, Mahmut. "Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-nâmeler". *Türkler*, ed. Hasan Celal Güzel vd., Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2014, c. XI, s. 791-799.
- Kaplan, Mahmut. *Hayriyye-i Nâbi (İnceleme-Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2015, 3. Baskı.
- Kara, Mustafa. *Gençlerle Gönül Gönüle*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Keleş, Reyhan. "Türk Edebiyatında Nasihat". *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)* 44 (2010), 183-209.
- Kocaer, Sibel. *Pendnâme-i Azmî'nin Osmanlı Nasihatnâme Geleneğindeki Yeri*. Ankara: Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Koşmaz, Seyfullah. "Manzum Nasihatnamelerde Kitap: Kaynak, Tavsiye ve Döküm", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 49 (2023), 223-286.
- Mermutlu, Bedri. *Diyanet Vakfı Ahmed Müşidî, Pendnâme*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2012.
- Pala, İskender. "Nasihatnâme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/409-410, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Tatçı, Mustafa. *Yûnus Emre Dîvân Risâletü'n-Nushîyye*. H Yayınları, II. Baskı, Ankara 2011.
- Yavuz, Kemal. *Âşık Paşa Garibnâme, (Tıpkıbasım, Karşılaştırmalı Metin ve Aktarma)*. I-IV. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.
- Yıldız, Âlim. "İbrahim Gülşenî'nin "Pendnâme"sı". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2002), 57-95.
- Yiğiterol, Ömer Faruk. *Türk İslâm Edebiyatı'nda Pend-nâmeler ve Levh-nâme: İnceleme-Metin*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

3.4. FÜTÜVVETNÂME

Muhammet Akif Tiyek

Dr. Öğr. Üyesi Bayburt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları, İslami Türk Edebiyatı ABD, m.akiftiyek@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-4975-6664

Farsça "cevânmerd"¹, Arapça "fetâ/fityân" kavramlarıyla ifade edilen fütüvvet; yiğitlik, mertlik², kerem ve mürüvvet³ anlamlarına gelir. Gençlik manasına gelen fetâ; güçlü, deneyimli ve her türlü zorluğun üstesinden gelen⁴ kimseleri tanımlamak için de kullanılmıştır. Fütüvvet ehlini ifade etmek için ahi, alp, er ve yiğit gibi çeşitli terimler de tercih edilmiştir.⁵

Fütüvvet ehlinin uyması gereken adab, erkân ve fütüvvetin şartlarını konu alan; genellikle mensur olarak kaleme alınmakla birlikte manzum olarak da yazılan eserlere fütüvvetnâme denilmektedir. Toplumsal değişim ve iş bölümündeki ihtisaslaşmayla birlikte fütüvvetnâmeler mesleklere özgü bir hâle evrilmiştir. Bu çerçevede *kitâb-ı hı-ref*, *kitâb-ı sakkâ*, *risâle-i habbâzân*, *risâle-i hayyâtân*, *sakkânâme* ve *tıraşnâme* gibi çeşitli adlarla zikredilen eserler, esasen fütüvvetnâme kültürüyle ilgili olup içerikleri itibarıyla bu türün kapsamında değerlendirilmektedir.⁶ Fütüvvetnâmeler, Arapçada *kitâbü'l-fütüvve* olarak ifade edilmekte olup tasavvufi olarak fütüvvete dair konu ve kavramları açıklayan bir hüviyetten 13. yüzyıldan itibaren ise fütüvvet ve ahilik

¹ Ziyâ Şükûn, *Farsça-Türkçe Lûgat Gencine-i Güftâr Ferheng-i Ziyâ* (İstanbul: Maarif Matbaası, 1944), "cevânmerd", 1/665.

² Andreas Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati* (Ankara: TÜBA, 2016), "Fütüvvet", 3/127.

³ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî* (Der-sa'âdet: İkdâm Matba'ası, 1318), "fütüvvet", 982.

⁴ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, muhakkik 'Âmir Ahmed Haydar (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009), "fetâ", 15/167-168.

⁵ Ali Torun, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nâmeler Üzerine Bir İnceleme* (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998), 66.

⁶ Torun, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nâmeler Üzerine Bir İnceleme*, 41.

3.4.4. KAYNAKÇA

- Akçan, Kübra. *Müellifi Bilinmeyen Bir Fütüvvet-nâme (İnceleme-Metin-Dizin)*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Akkuş, Metin. “Edebiyatımızda Ahi Tipi ve Esrar Dede Fütüvvetnamesi’nde Ahi Tipinin Özellikleri”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6/2 (2005) 87-96.
- Anadol, Cemal. *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, 1991.
- Atik, Hikmet. “Esrar Dede Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (Haziran 1997), 382-392.
- Atik, Hikmet. “Esrar Dede’nin Mübarek-Nâme Adlı Mesnevisi”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44/1 (Nisan 2003), 373-398.
- Bilgin, Orhan. *Şeyh Eşref b. Ahmed Fütüvvet-nâme*. İstanbul: Yıldızlar Matbaası, 1992.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi’u l-Musnedu’s-Sahîhu l-Muhtasar*. nşr. Muhammed Zuheyr en-Nâsir. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavki’n-Necât, 1422/2001.
- Cin, Ali - Akçan, Kübra. “15. Yüzyılda Dâî? Tarafından Yazılmış Manzum Bir Fütüvvetname”, *Mediterranean Journal of Humanities* 8/1 (2018), 101-130.
- Çağatay, Neşet. *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.
- Çelebioğlu, Âmil. *Türk Mesnevi Edebiyatı*. İstanbul: Kitabevi, 1999.
- Demir, Esra. *Şeyh Eşref Bin Ahmed’in İbret-nâme Adlı Mesnevisi (Edisyon Kritik-İnceleme-Metin)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları, 2013.
- Esrâr Dede. *Dîvân*. İstanbul: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Hâlet Efendi Bölümü, 694, 119a-123b.
- Esrâr Dede. *Esrâr Dede Dîvân*, thk. Osman Horata. PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2019. <https://i.tmgup.com.tr/fikriyat/ebooks/esrar-dede-dvni-1569328992675.pdf>
- Esrâr Dede. *Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevlevîyye*. thk. İlhan Genç. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2011.
- Güleç, İsmail. *Türk Edebiyatında Mesnevi Tercüme ve Şerhleri*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 2008.
- Güneş, Özlem. *Ma’zeret-nâme Şeyh Eşref b. Ahmed*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Horata, Osman. “Esrâr Dede’nin Lügat-i Talyân Tercümesi”. *Türkbilg Türkoloji Araştırmaları* 1(2000), 73-80.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü’l-‘Arab*. thk. Âmir Ahmed Haydar. 18 Cilt. Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2. Baskı, 2009.
- İpekten, Haluk. *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 17. Baskı 2014.
- Kartal, Ahmet. *Doğu’nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2. Baskı, 2014.
- Kasır, Hasan Ali. *Esrâr Dede, Hayatı, Edebi Kişiliği, ve Dîvân’ının Karşılaştırmalı Metni*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.
- Kasır, Hasan. “Türk Edebiyatında Fütüvvet-nâmeler ve Esrar Dede Fütüvvet-nâmesi”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1 (1993) 107-130.
- Köksal, M. Fatih. *Ahi Evran ve Ahilik*. Ankara: Kırşehir Valiliği Yayını, 3. Baskı, 2011.
- Köksal, M. Fatih. *Ana Kaynaklarıyla Türk Ahiliği (Ahilik-Fütüvvet Yazıları)*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2015.
- Köksal, M. Fatih. *Manzum Fütüvvetnâme Tarsuslu Dâ’î*. Ankara: TÜBA, 2019.

- Köksal, Mehmet Fatih. “Fütüvvet-nâme (Dâ’î)”. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2025. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/futuvvet-name-dai>
- Kur’ân Yolu*. Erişim 13 Nisan 2025. <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf>
- Kurnaz, Cemal - Çeltik, Halil. *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*. İstanbul: H Yayınları, 2. Baskı, 2011.
- Müslim, Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Musnedu’s-Sahîhu l-Muhtasar bi Nakli’l-‘Adl ‘ani’l-‘Adl ilâ Resûlillâh*. nşr. Heyet. 7 Cilt. Kahire: Dâru’t-Te’sîl, 1435/2014.
- Müslim, Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Musnedu’s-Sahîhu l-Muhtasar bi Nakli’l-‘Adl ‘ani’l-‘Adl ilâ Resûlillâh*. nşr. Heyet. 8 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Cil, 1435/2014.
- Ocak, Ahmet Yaşar. “Fütüvvetnâme”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/264-265. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Pehlivan, Elif. *Nasihat-nâme Şeyh Eşref b. Ahmed*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Saraç, M. A. Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*. İstanbul: 3F Yayınevi, 2. Baskı, 2007.
- Sankaya, Mehmet Saffet. *XIII-XVI. Asırlardaki Fütüvvetnâmelere Göre Dinî İnanç Motifleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Sülemî, Ebu Abdî’r-Rahman Muhammed İbn el-Hüseyn. *Tasavvıfta Fütüvvet*. çev. Süleyman Ateş. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1977.
- Şeker, Mehmet. *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet-nâmelerin Yeri (Seyyid Hüseyin el-Gaybî’nin “Muhtasar Fütüvvet-nâme”si)*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2011.
- Şemseddin Sâmî. *Kâmûs-ı Türkî*. Der-sa’âdet: İkdâm Matba’ası, 1318.
- Şeyh Ahî Dâ’î-yi Tarsûsî. *Fütüvvet-nâme-i Dâ’î*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, YZ1614, 1a-89a.
- Şeyh Eşref b. Ahmed. *Fütüvvet-nâme*. İstanbul: Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi, 133, 54b-69b.
- Taeschner, Franz. “İslam Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı)”. çev. Fikret Işıltan. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 15/1-4 (Ağustos 2015), 3-32.
- Tan, Ayşe. *Şeyh Eşref B. Ahmed’in Hayret-nâme ve Münâcât-nâme Adlı Eserlerinin Edisyon Kritiği ve İncelemesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Tanrıverdi, Fatma. *Elest-nâme Şeyh Eşref b. Ahmed*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Tatçı, Mustafa. *Yunus Emre Divanı II Tenkitli Metin*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Tietze, Andreas. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*. 10 Cilt. Ankara: TÜBA, 2016.
- Topak, Mustafa. *Ahi Dâ’î ve Türkçe Manzum Eseri: Fütüvvetnâme-i Tarsûsî (İnceleme-Metin)*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Torun, Ali. “Eşref b. Ahmed”. *Ahilik Ansiklopedisi*. ed. Yusuf Küçükdağ vd. 1/400. Ankara: Ticaret Bakanlığı Yayınları, 3. Baskı, 2020.
- Torun, Ali. *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nâmeler Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Ünver, İsmail. “Mesnevi”. *Türk Dili Aylık Dil Dergisi* 51/415-416-417 (1986), 430-563.
- Yeniterzi, Emine. “Türk Edebiyatında Manzum Fütüvvet-nâmeler”. *Konya Postası Akademik Sayfalar* 3/173 (18 Ekim 2001), 321-323.
- Yılmaz, Duygu. *Tarsuslu Dâ’î’nin Manzum Fütüvvet-nâme’si (1-40 yaprak) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Ziyâ Şükûn. *Farsça-Türkçe Lûgat Gencine-i Güftâr Ferheng-i Ziyâ*. 3 Cilt. İstanbul: Maarif Matbaası, 1944.

3.5. MENÂKİBNÂME

Nazım Taşan

Arş. Gör. Dr., Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü,
Türk İslam Edebiyatı ABD, anazimtasan@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6079-2036

Arapça bir şeyden bahiste bulunmak, ondan haber vermek manasındaki *neḳabe* (نقبة) kökünden türeyen *menḳabe* kelimesi övülen fiil ve davranış, güzel iş anlamına gelmektedir. Menkabe, Türkçe’de *menḳibe* şekliyle telafuz edilmiş ve ıstılahta bu hâliyle kabul görmüştür. Menkabenin çoğulu *menâkıbdır*. Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahih*’inde “Menâkıbü’l-Muhâcirin”, “Menâkıbü’l-Ensâr” bablarında bu kelimeyi ashap topluluğu hakkındaki haberleri naklederken kullanmıştır. Yine “Menâkıbü Zübeyr b. Avvâm ve “Menâkıbü Ömer ibni’l-Hattâb” gibi başlıklarda bir sahâbi hakkındaki rivayetleri topladığı bölümlerde de aynı kavrama yer vermiştir.¹ Bu bablarda, bahsedilen kişi yahut kişilerin övülen davranışları konu edilir. Dolayısıyla menkabe kavramının bir yönüyle biyografilerden ayrıldığı söylenebilir. Menâkıblarda, müellifler anlatılan kişinin methine odaklanır ve onun okuyucuya örneklik eden yönlerini öne çıkarmaya çalışır. Tarih ve tabakat eserlerinde ise bahsi geçen isimlerin yaşamları hakkında çoğu zaman kronolojik bilgi verildiği gibi onlarla ilgili olumsuz rivayetlerin de nakledildiği görülür.

Edebî terim olarak menḳibe kavramı, “din büyüklerinin, kahramanların ve tarihî şahsiyetlerin üstün vasıflarını, ahlaki meziyetlerini ve olağanüstü iş ve davranışlarını efsanevi bir üslupla anlatan”² hikâye şeklinde tanımlanabilir. Kavramın sınırlarını kişi veya kişilerin hayranlık uyandırıcı hikâyelerinin mübalağa içeren bir şekilde anlatılması olarak çizmek mümkündür. Bununla beraber kavram, “Menâkıb-ı Mekke-i Mükerrerme” ve “Menâkıb-ı Kudüs” gibi eserlerde şehirlerle ilgili güzelliklerin anlatılması bağlamında fezâil/faziletler anlamında da yer almıştır.³ Bu geniş kullanım alanına karşın bugün menâkıbnâmelerin tasavvuf literatürü ile özdeşleştiğini söylemek yanlış olmaz. Bu bakım-

3.5.2.6. KAYNAKÇA

- Akkuş, Mehmet - Yılmaz, Ali. *Osmânîzâde Hüseyin Vassâf: Sefîne-i Evliya*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.
- Ayverdi, İlhan. *Kubbealtı Lugatı - Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2. baskı., 2006.
- Başer, Hacı Bayram. *Sûfîler ve Sultanlar Klasik Dönemde Tasavvuf-Siyaset İlişkileri*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2021.
- Canım, Rıdvan. “Klâsik Türk Edebiyatında Menâkıb-nâmeler”. *Avrasya Etüdleri* 43/1 (2013), 139-158.
- Dikmen, Melek. *Son Dönem Osmanlı Şuarâsından İsmâil Sâdık Kemâl Paşa ve Âsâr-ı Kemâl’i*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları, 2016.
- Ersoylu, Halil. *Lomani Dede: Menâkıb-ı Mevlâna*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2001.
- Genç, İlhan. *Esrar Dede: Tezkire-yi Şu’arâ-yı Mevlevîyye*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları e-kitap arşivi, 2018.
- Güngör, Zülfikar. “Tâhirî’l-Mevlevî’nin ‘Hallâc-ı Mansûr’a Dair’ Risalesi”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXXIX/1 (1999), 581-597.
- Kartal, Ahmet. “Kerâmât-ı Ahi Evran Mesnevîsi Üzerine Notlar”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 2/2 (2009), 223-242.
- Kiremitçi, Ferdi. “Türk İslâm Edebiyatında Manzum Menâkıbnâmeler”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/82 (2018), 198-240.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik bir Yaklaşım)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 3. Basım, 2010.
- Öztürk, Yaşar Nuri. *Hallâc-ı Mansur ve Eseri*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2. Basım, 1996.
- Tanman, M. Baha. “Düğümlü Baba Tekkesi”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. C. 3. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994.
- Taşan, Nazım. *Kemal-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*. Sakarya : Sakarya Üniversitesi, 2017.
- Topuzoğlu, Tevfik Rüştü. “Hafif”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 113-114. İstanbul, 1997.

¹ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik bir Yaklaşım)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2010), 27.

² İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lugatı - Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2006), 2/2004.

³ Rıdvan Canım, “Klâsik Türk Edebiyatında Menâkıbnâmeler”, *Avrasya Etüdleri* 43/1 (2013), 141.

3.6. KISAS-I ENBİYÂ

Bünyamin Ayçiçeği

Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı ABD, bunyamin.aycicegi@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6576-0786

Kısas-ı enbiyâ (kaşasü'l-enbiyâ) ifadesi; rivayet, nakil, haber, hikâye anlamlarına gelen “kıssa” kelimesinin çoğulu kısas ve “nebî”nin çoğulu olan enbiyâ kelimelerinin birleşmesiyle meydana gelmiştir. Peygamberlerin ve kavimlerinin başlarından geçen ibret verici hadiselerin aktarımları kısas-ı enbiyâların esas konusunu teşkil eder. Türk İslam edebiyatına ait hemen hemen her tür gibi kısas-ı enbiyâ türü de kaynağını Kur'an'dan almaktadır. Kur'an-ı Kerim'de çeşitli ibret verici kıssalara yer verilmiş, üçü ihtilaflı olmak üzere (Zülkarneyn, Lokman ve Üzeyir) yirmi sekiz peygamberin adı zikredilmiştir. Ayrıca isimleri ve kıssaları anlatılmayan daha birçok peygamberin bulunduğu Nisâ Suresi 4/164, Mü'min Suresi 40/78. ayetlerde ifade edilmektedir. Kur'an-ı Kerim'in üçte birlik kısmının peygamberlerle ilgili kıssalara ayrılmasının başlıca sebebi insanlara ibretli hadiselerden hareketle ders vermek olsa gerektir. Bu kıssalarda genel olarak Allah'ın birliği, Allah'a itaat ve kulluk, Allah'ın rızasını kazanma, sabır, tevekkül, ahirete iman gibi konular işlenmektedir.

Cahiliye devrinde Arap kabileleri arasında kahramanlık hikâyelerinin anlatıldığı bilinmektedir. Bu hikâyelerde yiğitlik, cesaret, yakınlara yardım, putların özellikleri, birtakım dinî inançlar, geçmiş kavimler abartılı bir tarzda kıssacılar tarafından anlatılırdı. Kur'an'da anlatılan birçok kıssa diğer semavi kitaplarda da bulunmakta, ilerleyen zamanlarda farklı medeniyetlerden intikal eden hikâyelerle kıssaların harmanlandığı görülmektedir. Tarihî süreç içerisinde kıssalar, farklı milletlerin kültürel ve dinî mirasından da etkilenmiş, bu kültürlerin efsane ve masallarından izler taşımaya, yer yer mahiyet değiştirmeye başlamıştır. Peygamber Efendimiz'den sonra kıssacılığı kendine meslek edinerek birtakım hurafeler ve israiliyat ile Kur'an kıssalarını birleştirip anlatanlara karşı, İslam idarecileri ve âlimleri tarafından önlemler alındığı bilinmektedir.

3.6.4. KAYNAKÇA

- Ahmed Cevdet Paşa. *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ*. Dersaadet: Kanaat Matbaası, 1331.
- Benli, Şeyma. *Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi'nin Mir'âtü's-Safâ'sı (Tenkitli Metin-İnceleme)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Bozdoğan, Ahmet. *Manastırlı Mehmet Rifat ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2001.
- Bozkurt, Nizam. “Dörtlüklerle Peygamberler Tarihi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 28 (2003), 193-210.
- Bulut, H. İbrahim. “Sünnî Gelenekte Mucize Kavramı ve Hz. Salih'in Deve Mucizesi”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4, (2010), 137-150.
- Çelebioğlu, Âmil. *Türk Mesnevi Edebiyatı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1999.
- Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2002.
- Eren, Abdullah. “Klasik Türk Şiirinde Tasavvufi Açından Tür-i Sinâ”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 4 (Ağustos 2018), 197-210.
- Erkaya, Mahmud Esad. “Kur'an Kıssaları Bağlamında Hz. Mûsâ ile İlişkilendirilen Bazı Tasavvuf Kavramları”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, 41 (2015), 1342-1353.
- Güç, Ahmet. “Sâlih”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Temmuz 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/salih--peygamber>
- Hindî Mahmûd. *Sergüzeştname-i Hindî Mahmûd: İnebahtı Gâzisi Hindî Mahmûd ve Esâret Hâtıraları*. nşr. Ahmet Karataş. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013.
- Hindî Mahmûd. *Kısas-ı Enbiyâ Peygamber Kıssaları*. nşr. Ahmet Karataş. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013.
- Hindî Mahmud. *Kısas-ı Enbiyâ*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, TY1417.
- İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnâl. *Son Asır Türk Şairleri*. I-IV. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.
- İpekten, Haluk. *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.
- Kartal, Ahmet. *Doğunun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2014.
- Keklik, Murat. “Manzum Bir Kısas-ı Enbiyâ”. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 8/21 (2021), 217-245.
- Kısas-ı Enbiyâ*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 3786, 1b-21a.
- Köksal, M. Asım. *Peygamberler Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.
- Kur'an-ı Kerim Meâli*. çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Manastırlı Mehmed Rifat. *Tuhfetü'l-İslâm*. Şam: Suriye Vilayet Matbaası, 1315.
- Mermer, Kenan. “Tevhîd mad.”. *Manzûm Dinî Edebî Türler (Metin ve Şerh)*. ed. Kenan Mermer - Olcay Kocatürk. İstanbul: DBY Yayınları, 2025.
- Özdemir, Ahmet. *Vahiy Sürecinde Yunus Peygamber Kıssası*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Polater, Kadir. “Kur'an ve Kitâb-ı Mukaddes'e Göre Yunus Kıssası”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 7/2 (2007), 133-161.

Saraç, M. A. Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belagat ve Biçim-Ölçü-Kafiye* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019), 571-591.

Şahin, M. Süreyya. “Kıyas-ı Enbiyâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Temmuz 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kisas-i-enbiya>

Taşdelen, İshak. *Peygamber Kıssalarının Klasik Türk Şiirine Yansımaları*. Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Yazır, M. Hamdi [Elmalılı]. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Azim Dağıtım, 2000.

3.7. AHVÂL-İ KIYÂMET (Ahvâl-i Mevt ve Ahvâl-i Kubûr)

Necdet Şengün

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı ABD, necdet.sengun@deu.edu.tr, ORCID:0000-0001-8352-6910

İslamiyet'ten Hristiyanlık ve Yahudiliğe; Hinduizm'den Budizm'e kadar hem semavi hem de beşer mahsulü dinlerde kıyamet anlayışı bulunmaktadır. Konuyla ilgili kabul-lerde farklılıklar olsa da dünyanın hatta kâinatın sonlu bir varlık olduğu, bir gün ömrünü tamamlayarak yok olacağı, bu yok oluşla birlikte yeni bir hayatın başlayacağı, insanların diriltileceği ve dünya hayatında yapıp ettiklerinden hesaba çekilecekleri gibi hususlar genelde semavi dinlerin kabul ettiği hakikatlerdir. İslamiyet'te kıyamet konusunda oldukça geniş bir literatür ortaya konmuş, başta ana kaynağı Kur'an-ı Kerim olmak üzere, hadis-i şeriflerde ve Müslüman âlim ve sufilerin ortaya koyduğu eserlerde konuyla ilgili pek çok husus dile getirilmiştir. İnsanlara sınırsız bir süre verilmediği, bir gün mutlaka verilen sürenin tamamlanacağı, insanın yapıp ettiklerinden hesaba çekileceği, boynuzsuz koyunun boynuzlu koyundan hakkını alacağı bir hesabın görüleceği şeklindeki inanç, iman, amel ve ahlak konularında daha sağlam bir duruşu hedeflemiştir.

Yine kıyametin ne zaman kopacağı, kıyamet ile birlikte hangi değişikliklerin yaşanacağı, kıyametten sonra ne olacağı, hesap, terazi, mizan gibi amellerin nasıl bir değerlendirilmeye tabi tutulacağı vd. hususlar insanoğlunun merakını celbetmiş konulardır. Başta Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şerifler olmak üzere İslam literatüründe sıklıkla bu gibi hususlara temas edilmiş ve pek çok soruya cevap verilmiştir. Zaman zaman bu dinî inanışların birtakım kapalı ifadelerini şerh etmek, zaman zaman da tergîb ve terhib yani teşvik etmek ve sakındırmak maksadıyla söz konusu rivayetlere birtakım ilaveler yaparak *ahvâl-i kıyamet*, *ahvâl-i mevt* veya *ahvâl-i kubûr* türünde eserler meydana getirilmiştir. Ölüm anında ne gibi hâllerin yaşanacağı, kabir hayatının nasıl olacağı ve

3.7.4. KAYNAKÇA

- Ahmed Nazif. *Kayseri Meşhurları (Meşahir-i Kayseriyye)*. haz. Meserret Diriöz, Ali Haydar Diriöz. Kayseri: 1991.
- Böcü, Ali. *Es-Suyûtî'nin Şerhu's-sudûr bi-şerhi hâli'l-mevta ve 'l-kubûr Adlı Eseri Bağlamında Kabir Hayatı ile İlgili Hadislerin İncelenmesi*. Adana: Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2005.
- Çabuk, Eren vd. "Helvacızâde Sâdıkî Mustafa Efendi'nin Çeşitli Yazma Eserlerindeki Manzumeleri", *ES-TAD Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları* 1/1, (Ağustos / 2018), 284-337.
- Dilçin, Cem. "XIII. Yüzyıl Metinlerinden Yeni Bir Yapıt: Ahval-i Kıyamet". *Ömer Asım Aksoy Armağanı*. haz. Mustafa Canpolat-Semih Tezcan. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1978. 49-86.
- Durmaz, Esra. *Şeyyâd Hamza'nın Ahvâl-i Kıyameti*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.
- Güven, Ahmet Emin. *Kayseri'de Yazma Mecmualar ve Muhtevalarından Seçmeler*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 2000.
- Köksal, Mehmet Fatih. "Kayserili Mutasavvıf Şair Sâdıkî'nin İki Mersiyesi". *Erciyes* 381 (Kayseri 2009), 16-17.
- Köksal, Mehmet Fatih. "Zamaneden Bir Şikâyet Daha: Sâdıkî Baba'nın Âhir Zaman Manzumesi". *Erciyes* 378 (Kayseri / 2009), 19-21.
- Köksal, Mehmet Fatih. *Kayserili Divan Şairleri*. Kayseri: Geçit Yayınları, 1998.
- Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye*. 4 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmiri, 1308.
- Şenödeyici, Özer. "Kemalpaşazade Tarafından Tercüme Edildiği Düşünülen Bir Risale: Ahvâl-i Kıyamet". *Türklük Bilimi Araştırmaları* 36 (2014), 291-319.
- Topaloğlu, Bekir. "Kıyamet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 25/516-522. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Ünver, İsmail. "Mesnevî". *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı (Divan Şiiri)*, 52/415-416-417 (Temmuz Ağustos Eylül / 1986), 430-564.
- Yaman, Bahattin. "Ahvâl-i Kıyamet Yazmaları Resimlerinde Kıyamet Sonrası Hayat". *Edebiyat Fakültesi Dergisi* 24/2 (Aralık / December 2007), 217-234.
- Yaman, Ümrân. "Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Ahvâl-i Mevt Adlı Eser Üzerinde Bir Dil İncelemesi". *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* 4/2 (Spring / 2018), 523-585.
- Yıldız, Osman. *Ahvâl-i Kıyamet*. İstanbul: Şule Yayınları, 2002.

3.8. RAMAZÂNİYYE

Raşit Çavuşoğlu

Prof. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı ABD, rascavusoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7236-4896

Oruç, yükümlülüğü bakımından kişiye özgü bir ibadet gibi telakki edilmekle birlikte temsil ettiği kültür ve medeniyet anlayışıyla toplumsal yönü de olan bir ibadettir. İslam'ın temel ibadet esaslarından biri olan Ramazan orucu, toplumun bütününe ilgilendirmesi ve beraberinde getirdiği zengin dinî ve toplumsal kültür birikimiyle sadece ilmi eserlere konu olmakla kalmamış, edebiyatın konusu olarak da asırlar boyunca pek çok eserin telif edilmesine zemin hazırlamıştır. Dinî literatürün edebiyatımıza kazandırılmasında mühim bir hisseye sahip olan Ramazâniyyeler, dinî kültür ve sosyal hayatın temsilcisi olarak zengin bir manevi birikimi ve Ramazan ayına mahsus terminolojisi ile Türk İslam edebiyatının öne çıkan türlerinden biri olmuştur. Bu kültüre dair unsurlar arasında başta cami ve mescitler gelmek üzere; oruç, imsak, iftar, Kur'ân, teravih, rahle, mahya, hilal, temizlik, cömertlik, fitre ve sadaka gibi kavramlar sıralanabilir.

Konusu Ramazan ayı olan Klasik Türk edebiyatı manzumelerine Ramazâniyye denir. Ramazâniyyeler, öncelikle kasidelerin nesib bölümlerinde Ramazan ayına mahsus kaleme alınan şiirler vasıtasıyla ortaya çıkmış, devamında ise tasavvuf ve divan edebiyatı içerisinde gelişip şekillenmiştir. Ramazâniyyelerin başlangıcı, divan şairlerinin Ramazan ayı vesilesi ile yüksek rütbeli kişilere kaside biçiminde takdim ettikleri manzumelere dayanmaktadır. Daha sonra gelişip zenginleşen bu türün örneklerine terkeb-bend, gazel, mesnevi, ilahi, tarih, tuyuğ, rûbai ve müfred gibi nazım şekillerinde de rastlanır. 17. asırda müstakil bir tür hâlini almaya başlayan Ramazâniyyeler 18. asırdan sonra da yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu türde en çok manzumesi olan şair Enderunlu Fâzıl'dır. Özîçeli Sâbit, Nazîm, Edirneli Kâmî, Nedîm, Koca Râgıb Paşa, Şeyh Galib, Enderunlu Vâsîf ve Sünbülzâde Vehbî'nin Ramazâniyyeleri meşhurdur.

3.8.4. KAYNAKÇA

- Banarlı, Nihad Sami. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, I-II, 2001.
- Canım, Rıdvan. *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2011.
- Çavuşoğlu, Raşit. “Merhaba ile Elveda Arasında Bir Mâh-ı Gufrân: Prizrenli Hacı Ömer Lutfî’nin Ramazaniyesi.” *Rize İlahiyat Dergisi* 26 (2024): 133-166.
- Çelebioğlu, Âmil. *Edebiyatımızda Ramazan*. İstanbul: MEB Yayınları, 1998.
- Çelebioğlu, Âmil. *Ramazannâme*. İstanbul: Tercüman Yayınları, ts.
- Daryal, Ali Murat. “Ramazan Sosyolojisi ve Psikolojisi Üzerine Bir Deneme.” *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 9/100-101 (ts.): 287-299.
- Dursunoğlu, Halit. “Klasik Türk Edebiyatında Ramazan Konulu Şiirler.” *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 22 (2003): 9-29.
- Ertan, Mehmet Emin. “Divan Edebiyatında Ramazaniyeler Üzerine İncelemeler.” Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Gürer, Abdülkadir (ed.) *Eski Türk Edebiyatına Giriş: Biçim ve Ölçü*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018.
- İpekten, Haluk. *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Keleş, Reyhan. “Divan Şiirinde Ramazan Ayı ile İlgili Kavramlar.” *Ramazan ve Oruç*. Editörler Fahrettin Altun vd., 371-385.
- Kılıç, Filiz ve Muhsin Macit. *Türk Edebiyatında Ramazan Şiirleri (Güldeste)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Kocatürk, Vasfi Mahir. *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi: Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi*. İstanbul: İKÜ Yayınevi, 2016.
- Kurnaz, Cemal- Çeltik, Halil, *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, H Yayınları, İstanbul 2011.
- Mermer, Kenan. *Tasavvuf Edebiyatı: İsimler, Kavramlar ve İlişkiler Ağına Metodik Bir Yaklaşım*. Bursa: Akademi Yayınları, 2023.
- Nuri, Mustafa. *Ramazan Risalesi*. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, 1339.
- Pekolcay, Necla. “İslami Türk Edebiyatında Ramazan İçin Yazılmış Mısralar.” *İslam Medeniyeti* 16 (1968).
- Pekolcay, Necla. *İslami Türk Edebiyatı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1994.
- Şener, Halil İbrahim-Yıldız, Âlim. *Türk İslam Edebiyatı*, İstanbul: Rağbet Yayınları 2011.
- Tâhîrî’l-Mevlevî. *Edebiyat Lügati*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.
- Tâhîrî’l-Mevlevî. *Nazm ve Eşkâl-i Nazm*. Dersaadet: Mahmûd Beg Matbaası, 1329.
- Uzun, Mustafa. “Ramazâniyye.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 34, 439-440.
- Ünver, A. Süheyl. “Ramazan Medeniyeti.” *Diyanet İşleri Reislîği 1960 Yıllığı*, 21-25.
- Yüksel, Sedit. “Eski Edebiyatımızda Ramazan.” *Türkoloji Dergisi* 7/1 (1977): 35-39.

3.9. REGÂİBİYYE

Mehmet Akkuş* - Cihat Ekiz**

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk-İslâm Edebiyatı ABD, akkus@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5374-2898

** Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk-İslâm Edebiyatı ABD, ekizc@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0642-2530

Regâ’ib, (رغیبة) ragîbe kelimesinin çoğulu olup sözlük anlamı olarak “çok rağbet edilen şey, değerli bağış; bol sevap ve mükafat, faziletli amel” demektir. *Regâibîyye* ise Regaib Gecesi münasebetiyle yazılmış olan manzum eserler hakkında edebiyatımızda kullanılan bir tabirdir. Regaib hususunda verilen bilgilerden bazıları şöyledir:

“Leyle-i Regâib bundandır ki atâyâ-yı cezile ve mevâhib-i celile gecesidir. Mâder-i nebevî aleyhi’s-selâm olan Âmine cenâbları, peder-i vâlâ-güher-i nebevî olan Abdullâh ile ol gece zıfâf ve rahm-ı mûmâ ileyhâ sadef-i dürrer-i nebâlet ittisâf olmuştur ki, evvel seb-i Cum’a-yı Receb-i şerîftir.”¹ “Leyle-i Regâib, Fahr-i kâinat (s.a.s.) Efendimiz hazretlerinin rahm-ı mâdere düştükleri leyle-i mübârekeye müsâdif gece ki Receb’in ilk Cum’a gecesidir.”²

Regaib Gecesi’nde olduğu rivayet edilen bu olayın doğruluğu kaynaklarca doğrulanmamaktadır. Nitekim Mehmed Zihni Efendi bu konuya şöyle açıklık getirmektedir: “O gecenin leyle-i Regâib olması hakkında efvâh-ı avâmda dâir ve sâir olan söz ki Seyyidü’l-kâinat aleyhi ezka’s-salavât Efendimiz hazretlerinin, sulb-i pederden, rahm-i pâk-i mâdere nüzûl buyurmuş olmalarıdır ki aklen ve naklen bî-asıldır.”³ Aynı bağlamda şu aktarım da dikkate değerdir: “Resûl-i Ekrem’in rahm-ı mâdere bu gece intikali suretiyle leyle-i Regâib itlâkı hakkında ne bir sahih hadis ne de seleften nakledilmiş bir haber yoktur. Yalnız füyûzât-ı ilâhiyyenin bol bol tecelli ettiği, yapılan dua ve ibadetlerin kabul edildiği bir gece olarak tes’id edilmiştir.”⁴

¹ Mütercim Âsım Efendi, *Tercümetü’l-Kâmûs* (İstanbul: Matbaa-ı Bahriyye, 1304), 1/271.

² Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî* (İstanbul: İkdâm Matbaası, 1317), 667.

³ Mehmed Zihni, *Ni’metü’l-İslâm* (Diyarbakır: el-Mektebetü’l-İslâmiyye, 1393), 1/390.

⁴ Kamil Miras, “Leyle-i Regâib”, *Sebilü’r-Reşâd* 2/41 (1949), 241.

yük bir mükafaatla ödüllendirilmesi ümidini doğurmaktadır. Mehmed Fevzî, bu gecede Allah'ın müminler için cenneti hazırlaması motifyle söz konusu gecenin dinî değerini vurgulamaktadır.

10 ve 11. Beyitler: İnsanların en hayırlısı olan Hz. Muhammed anne karnına yerleşince gönüllerdeki bütün gamlar dağılmıştır. Bunun için Mevlâ bizleri mesut ve bah-tiyar eylesin de O'na salât ve selam getirelim.

Bu beyitler, eserin bölüm sonlarında tekrar edilmektedir. Regaib'in anlamının açıklandığı birinci bölümün sonunda şair, yine konuyu gecenin mübarek sayılması-nın sebebine, Hz. Peygamber'in ana rahmine düşüşüne işaret ederek ona salât u selâm okumayı salık vermektedir. Her faslın bitiminde salât u selâma çağırılması, eserin mu-siki ile toplu olarak okunmasının istendiğini ihsas ettirmektedir.

3.9.3.6. LÜGATÇE

bâ'is: Sebe	Hayru'l-enâm: Varlıkların en hayırlısı	nef: Fayda
be-kâm: Mutlu	hâzin: Hazine muhafızı	ragîbe: Arzu, istek
bî-kâl ü kâl: Dedikodusuz	keşir: Çok	sâlib: Yok eden
câlib: Çekici	Lem-yezel: Yok olmaz, bâki, Allah	vefir: Çok
cinân: Cennetler	mücib: Gerekli	verd: Gül
ğamâm: Üzüntüler		Yezdân: Allah

3.9.4. KAYNAKÇA

- Abdülkadir Geylânî. *Üç Aylar ve Faziletleri*. çev. Mustafa Güner. Ankara: Nur Yayınları, ts.
- Akkuş, Mehmet. *Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Hikemiyat Yayınları, 2020.
- Baybara, Neriman. *Kureyşî-zâde Mehmed Fevzî Efendi Hayatı ve Eserleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Mehmed Fevzî Efendi. *Envârü'l-kevâkib fi-leyleti'r-Regâib*. İstanbul, 1316.
- Mehmed Zihni. *Ni'metü'l-İslâm*. Diyarbakır: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1393.
- Miras, Kamil. "Leyle-i Regâib". *Sebîlî'r-Reşâd* 2/41 (1949), 241-243.
- Mütercim Âsım Efendi. *Tercümetü'l-Kâmûs*. İstanbul: Matbaa-ı Bahriyye, 1304.
- Pakalın, Mehmed Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: MEB Yayınları, 1983.
- Salâhaddîn-i Uşşâkî. *Risâle-i Regâibiyye*. İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum/1395.
- Şemseddin Samî. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: İkdâm Matbaası, 1317.
- Vassaf, Osmanzade Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ*. ed. Ali Yılmaz - Mehmet Akkuş. 5 Cilt. İstanbul: Kitabevi, 2015.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Fevzî Efendi, Edirne Müftüsü". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1995, 12/ 506-509.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Regâibiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2007, 34/536-537.
- Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dinî Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat, ts.
- Yekbaş, Hakan. "Klasik Türk Şiirinde Regâibiyyeler ve Mehmed Fevzî Efendi'nin Regâibiyyesi". *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 42 (2010), 69-95.
- Yılmaz, Ömer. *Edirne Müftüsü Mehmed Fevzî Efendi Hayatı Eserleri Tasavvufî Görüşleri*. İstanbul: Hikemiyat Yayınları, 2023.

3.10. ŞATHİYYE

Rabia Doğru

Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı ABD, rabia.dogru@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8344-0735

"Şathiyye", kelime anlamı "sarsılma, titreme, yürüme, hareket etme" olan "ş-t-h" (شطح) kökünden türemiştir. "Şath" kelimesi, 9. ve 10. yüzyıllardan itibaren tasavvufî bir anlam alanı kazanmıştır. Buna göre şath/şatah, bazı mutasavvıfların kendi iradelerinden sıyrılarak vecd ve istiğrak halinde dile getirdikleri, akla ve şeriata aykırı gibi görülen sözlerdir.¹ Gazzâlî, şathı "vecdden kaynaklanan, bir dava ve iddia içeren ifade" olarak tanımlar. Allah'ın büyüklüğü karşısında yaşadığı hayretle birlikte kendinden geçen sufilerin, Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 848?) ve Hallâc-ı Mansûr'da (ö. 922) olduğu üzere, "Tenzih ederim kendimi, şanım ne yücedir."; "Cübbemin altındaki Allah'tan başkası değildir."; "Ben Hakk'ım." (ene'l-Hak)² gibi şath kabilinden sözleri bulunur. Şath/şatah türündeki sözlerin nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusu ise tartışmalıdır. İsmâil Hakkı Bursevî, şathın "gönül ehlinin dimağına lezzet veren hakikatin özünden süzülmüş irfan kelimeleri" olduğunu ifade eder. Ona göre Hâfız-ı Şîrâzî, Sa'dî-i Şîrâzî, Mevlana Celaleddin-i Rumî, Molla Câmî gibi âriflerin bu türdeki mecazi söy-

¹ Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, *Türk Edebiyatında Şathiyye* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2001), 4.

² Tasavvuf edebiyatında ikonik hale gelen bu ifadenin geçtiği şiirin çevirisi Kenan Mermer tarafından şöyle yapılmıştır:

فَأَنَا الْحَقُّ حَقٌّ لِلْحَقِّ حَقٌّ
لَا بَسَّ ذَاتَهُ فَمَا تَمَّ فَرَقٌ

"İstihkâkı yalnızca Hak için olan teklik, hasiyyetim/karakterim olduğu için Ben Hakk'ım değişim haktır, doğrudur. Giyindiğim şey, kuşandığım şey O'nun zatındandır ve artık O ve ben arasında gayrılık da yoktur; tam da bu sebepten dediğim haktır." Mermer, Kenan. "Hallâc-ı Mansûr'un Düşünce Dünyasında Ene'l-Hak Şiirinin Arka Planı - Kitâbü't-Tavâsîn Ve Dîvânü'l-Hallâc Özeline-". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 61 (Haziran 2024), 11-25. <https://doi.org/10.29288/ilted.1432259>.

faýdalanır. “Mihnet-rahât” kelimeleri arasındaki karşıtlık buna örnektir. Ayrıca lezzetli bir tat vermesi anlamında kullanılan “şeker” kelimesi, istiare-i mekniyyeyi akla getirir.

3.10.2.6. LÜGATÇE

âyine: Ayna	külhân: Hamamlarda döşeme altında bulunan ve ısınmayı sağlayan kapalı büyük ocak	nādān: Câhil, bilgisiz kimse
bürhân: Kanıt, delil		selâfîn: Sultanlar, padişahlar
har: Eşek		sükker: Şeker
hürmen: Harman, ekin yığını	levn: Renk	yağşi: Güzel, iyi
	medh: Övme, övgü	yaman: Kötü, fenâ
	miḥnet: Sıkıntı, zorluk, eziyet, zahmet	zemm: Yeme, çekistirme

3.10.3. KAYNAKÇA

- Ak, Suat (haz.). *Çıktım Erik Dalına: Yunus Emre'nin Bir Şiirinin Üç Şerhi/Niyâzî-i Mısırî - İsmâil Hakkı Bursevî – Şeyhzâde*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2012.
- Aşkar, Mustafa. “Niyâzî-i Mısırî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/166-169. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Doğru, Rabia. “Yunus Emre'nin Şathiyelelerini Bilinç Akışı ile Okumanın İmkânı Üzerine”. *Darulfunun İlahiyat 32 Yunus Emre Özel Sayısı* (Aralık 2021), 89-106.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2004.
- Kur'an-ı Kerim Meâlî. haz. Halil Altıntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- Kurnaz, Cemâl - Tatcı, Mustafa. *Türk Edebiyatında Şathiyye*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2001.
- Mermer, Kenan. “Hallâc-ı Mansûr'un Düşünce Dünyasında Ene'l-Hak Şiirinin Arka Planı - Kitâbü't-Tavâsin Ve Divânü'l-Hallâc Özelinde-”. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 61 (Haziran 2024), 11-25. <https://doi.org/10.29288/ilted.1432259>.
- Mermer, Kenan. “Yunus Emre'de Vahdet Lisanı Yahut Ben Dili: Ben ile O / Ene ile Hüve Arasında”. *Ey Dost...*. *Yunus Emre Kitabı*. ed. Mehmet Akkuş-Vahit Göktaş. 175-195. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2022.
- Niyâzî-i Mısırî. *Şerh-i Nutk-ı Hazret-i Yunus*. İstanbul: Süleymaniye YEK, Galata Mevlevihanesi, 00237-002, 45b-52a. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/247086>.
- Nûr'ul-Arabî, Seyyid Muhammed. *Niyâzî-i Mısırî Divânı Şerhi*. nşr. M. Fazlı Güvenç. haz. Hayreddin Zeytinoğlu. İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2024.
- Pekolcay, A. Neclâ - Sevim, Emine. *Yunus Emre'nin Şahsiyeti ve Yunus Emre Şerhleri Yunus Emre'nin Bir Eseriyle İlgili Şerhlerin Yazmaları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Tatar, Burhanettin. “Yunus Emre'de Yönsüz Şiir Tasavvuru: Angelus Silesius'a Referansla Felsefi Bir Analiz”. *Yunus'durur Benim Adım, Yunus Emre: Şiiri ve Felsefesi*. ed. Özkan Gözel. 43-66. Ankara: Yunus Emre Enstitüsü, 2022.
- Tatcı, Mustafa. “Tasavvuf Edebiyatı'nda Şathiyât-ı Süfiyâne Geleneği”. *Türk Kültürü* 267 (1985), 481-486.
- Tatcı, Mustafa. *Yunus Emre Şerhleri V*. İstanbul: H Yayınları, 2008.
- Tatcı, Mustafa. “Yunus Emre”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/600-606. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Tatcı, Mustafa. *Yunus Bir Söz Söylemiş-“Çıktım Erik Dalına” Şerhi*. İstanbul: H Yayınları, 2020.
- Timurtaş, Faruk Kadri. *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2018.
- Tiyek, Muhammet Akif. “Şerh-i Nutk-i Yunus Emre (Niyâzî-i Mısırî)”. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. Erişim: 6 Haziran 2025. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/serh-i-nutk-i-yunus-emre-niyazi-i-misri>
- Yakıt, İsmail. *Yunus Emre'de Sembolizm Çıktım Erik Dalına*. İstanbul: Ötügen Yayınları, 2009.
- Yazıcı, Tahsin. “Şathiye”. *İslâm Ansiklopedisi*. 11/35-351. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979.
- Yurtgezen, Ali. “Mânânın Yüzünü Örtmek”. *Gülbank 2* (Ekim 1997), 1-2.

3.11. MAKTEL

Sibel Özil Erdağı

Dr. Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı ABD, k.sibelozil@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3015-1454

Maktel, Arapça “katl” kökünden türetilen bir kelime olup “bir kimsenin öldürüldüğü yer veya öldürülme zamanı; vahşice öldürme; ölümlere sebep olan büyük savaş” gibi anlamlara gelir. İstilahı olarak ise “bir veya birkaç kişinin ölümü üzerine kaleme alınan edebî eserler” olarak tanımlanır. Tarihi-edebî bir hüviyete sahip olan bu eserlerde, ravilerin ve müracaat edilen kaynakların incelemesi yapılmakla birlikte metinlerde, tarihî gerçeklikle çelişen aktarımlar da mevcuttur. Maktelerde gerçek olaylar efsanevi ve olağanüstü hadiselerle harmanlanarak *destansı* bir dille işlenir.¹ Maktel türü eserlerin evvela Hz. Peygamber zamanında ortaya çıktığı bilinmektedir. Başta önemli şahısların vefatları hakkında bilgi vermek üzere kaleme alınan bu metinler, ilerleyen süreçte Hz. Ali ve onun neslinin vefatları etrafında yoğunlaşmış ve zenginleşmiştir.² Bu sebeple Türk-İslam geleneğinde maktel denilince, Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin'in ve yakınlarının 61 (680) yılında Kerbelâ'da yaşadığı hadise akıllara gelir. Önceleri tarih kitaplarının konusu olan bu olay, sonraları müstakil bir tür hâline gelmiş ve “maktel-i Hüseyin” adıyla yaygınlık kazanmıştır.³

Kaleme alınan ilk maktelin, Câbir el-Cu'fi'ye ait olduğu iddiaları mevcut olmakla birlikte günümüze ulaşan ilk metin Ebu Mihnef'in *Makteli'l-Hüseyn* adlı eseridir. Bu eser, kendisinden sonra yazılan maktellere kaynaklık etmesi bakımından mühim bir yere sahiptir. İlk olarak Arap müverrihler tarafından rivayet edilen Kerbelâ hadisesi daha sonra ediplerin ilgi alanına girerek yaygınlaşmış, böylece edebiyat sahasının bir konusu/türü hâline gelmiştir. Şia'ya mensup hükümdarların Ehl-i Beyt'e duyduğu derin muhabbetin sonucu olarak 15. yüzyıl sonu ile 16. yüzyıl başlarında Fars edebiyatına intikal etmiştir. Farsça maktellerin en önemlisi, Hüseyin Baykara döneminde,

¹ Şeyma Güngör, “Maktel-i Hüseyin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 19 Şubat 2025), <https://islamansiklopedisi.org.tr/maktel-i-huseyin>.

² Güngör, “Maktel-i Hüseyin”. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Müslüm Yılmaz, *Klasik Türk Edebiyatında Kerbelâ Hadisesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 327-338.

³ Güngör, “Maktel-i Hüseyin”.

3.11.4. KAYNAKÇA

- Akar, Metin. “Yûsuf-ı Meddah’ın Dâstân-ı İblis’inin Kaynağı”. *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi (Tebliğler- II. Türk Edebiyatı)*, 1/1-7, İstanbul, 1985.
- Akdoğan, Eyüp. *Hacı Nûreddin Efendi ve Hüseyin’in Makteli Adlı Eseri*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2017.
- Akkoyun, Tuğba Erdem. *Lâmî’i Maktel-i İmâm Hüseyin İnceleme-Çeviri Yazı-Sözlük*, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Aksoy, Hasan. “Yusuf Meddah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim: 20.02.2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/yusuf-meddah>
- Alıcı, Lütfi. vd. *Eski Türk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.
- And, Metin. *Ritüelden Drama-Kerbela-Muharrem-Taziye*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.
- Arslan, Harun. *Kitab-ı Maktel-i Al-i Resul: Giriş - metin - inceleme - sözlük - adlar dizini*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Âşık Çelebi. *Ravzatü’s-Şühedâ Tercümesi*, haz: Kenan Özçelik. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2016.
- Ayan, Gönül. “Lâmî Çelebi’nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 1 (1994), 43-65.
- Aynur, Hatice. vd. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VI: Mesnevi: Hikayenin Şiiri*, İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2011.
- Banarlı, Nihat Sami. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. C. 1. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1971.
- Bingöl, Duygu. “Kerbela Hadisesi’ne İki Farklı Bakış: Fuzûlî ve Lâmiî’nin Maktel-i Hüseyinleri Üzerine Bir Mukayese Denemesi”, *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. I/201-214. Ankara: 2018.
- Bursalı Mehmed Tahir Efendi. *Osmanlı Müellifleri I-III*, Haz. M.A. Yekta Saraç, Ankara: TÜBA Yay., 2016.
- Çelebioğlu, Âmil. “XIII-XV. (İlk Yarı) Yüzyıl Mesnevilerinde Mevlana Tesiri”. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: MEB Yay., 1998.
- Çelebioğlu, Âmil. *Türk Edebiyatında Mesnevi (XV. yy. ’a kadar)*. İstanbul: Kitabevi Yay., 1999.
- Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları, 2004.
- Ertekin, Ertuğrul. *Maktel-i Âl-i Resûl*. İstanbul: Kevser Yayınları, 2012.
- Esir, Hasan Ali. “Anadolu Sahası Mesnevilerinde Kerbelâ Vakası”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2012), 43-64.
- Esir, Hasan Ali. “Bursalı Lamiî Çelebi’nin Klasik Türk Edebiyatındaki Yeri ve Münşeât’ındaki Farsça Şiirler”, *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1 (2016), 25-42.
- Fuzulî. *Hadikatü’s-Sü’edâ*, nşr: Şeyma Güngör. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Gibb, E. J. Wilkinson. *History of Ottoman Poetry*, II, London: Luzac, 1904.
- Güngör, Şeyma. “Hadikatü’s-Suadâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim: 19.02.2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hadikatus-suada>
- Güngör, Şeyma. “Maktel-i Hüseyin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim: 19.02.2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/maktel-i-huseyin>
- Hacı Nureddin Efendi. *Maktel-i Hüseyin*. Ankara: Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu,, 06 Mil Yz A 992, İstinsah Tarihi: 1262/1841.
- İslamoğlu, Abdülmecit. “Hacı Nûreddin Efendi ve Hüseyin’in Makteli Adlı Eseri”, *Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Edebiyat)*. Editör: Alim Yıldız. II/17-42, Sivas: Asitan Yayıncılık, 2010.
- Karahan, Abdülkadir. *Anadolu Türk Edebiyatında Maktel-i Hüseyin’ler*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mezuniyet Tezi, 1938-39.
- Kolbaş, Ozan. “Yûsuf-ı Meddâh’ın Dâstân-ı İblis Adlı Mesnevisi”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 63/2 (2023), 549-590.

- Korkmaz Bulut, Türkan. “17. Yûsuf-ı Meddâh’ın Dâstân-ı Kız Mesnevisinin Nûshaları Üzerine Notlar”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*. Mart (2024), 317-348.
- Kut, Günay. “Lâmiî Çelebi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim: 15.03.2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/lamii-celebi>
- Lâmiî Çelebi, *Kitab-ı Maktel-i Âl-i Resûl*, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Serez Koleksiyonu, 04019-006, İstinsah Tarihi: 938/1532.
- Özçelik, Kenan. “Türk Edebiyatında Yazılmış İlk Maktel-i Hüseyin Kimin Eseridir?”. *Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Edebiyat)*. Editör: Alim Yıldız. II/7-16, Sivas: Asitan Yayıncılık, 2010.
- Özçelik, Kenan. *Yûsuf-ı Meddâh ve Maktel-i Hüseyin (İnceleme-Metin Sözlük)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Öztürk, Mahmut. *Câmî-i Rûmî’nin Saadet-Nâme Tercümesi (Metin-Sözlük)*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Öztürk, Yunus. “Özgün Bir Sünî Literatür: Türkçe Maktel-i Hüseyinler”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Haziran-June 2021) 149-185.
- Saraç, M. A. Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kağıt*, İstanbul: Gökkuşbu Yay., 2010.
- Şehî Bey. *Heşt Behişt*. Haz. Haluk İpekten vd., Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017.
- Tezcan, Nuran. “Bursalı Lâmiî Çelebi”, *Türkoloji Dergisi*, 8 (1979), 305-343.
- Tolu, Orhan Aytuğ. “Yûsuf-ı Meddâh’ın Varka ve Gülşah Mesnevisinin Roman Tekniği Bakımından İncelenmesi”. *Hars Akademi*. 4(8) (2021), 571-603.
- Yılmaz, Müslüm. *Klasik Türk Edebiyatında Kerbelâ Hadisesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016, 327-338.
- Yusuf-ı Meddah. *Maktel-i Hüseyin*. Ankara: Mili Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8082, İstinsah Tarihi 1128.

MANZUM DİNÎ-EDEBÎ TÜRLER

(METİN VE ŞERH)

Türk-İslam Edebiyatı: Hafıza, Estetik ve Şerh

İslamiyet'in kabulüyle birlikte Türk dili ve edebiyatı, köklü bir değişim yaşayarak tevhit ekseninde yeniden şekillenmiş; Maniheizm ve Budist köklerinden sıyrılarak muazzam bir medeniyet dairesine eklenmiştir. "Manzum Dinî-Edebî Türler (Metin ve Şerh)" adlı bu çalışma, *Kutadgu Bilig*'den günümüze uzanan o derin edebî hafızanın ve estetik duyuşun izini sürüyor.

Eser; Cenab-ı Hak, Hz. Peygamber ve diğer dinî-edebî türler olmak üzere üç ana sacayağı üzerine inşa edilmiştir. Tevhîdden münâcâta, na'ttan hilyeye, fütüvvetnâmeden şathiyyeye kadar geniş bir yelpazeyi kapsayan bu kitap, salt bir metin neşrinin ötesine geçmektedir. Kitapta yer alan her bir tür;

- Müellif tanıtımları,
- Yazma eserlerden seçilen orijinal metinler ve çeviriyazılar,
- Eski usûl dairesinde nazım ve kafiye tahlilleri,
- Beyit beyit yapılan kapsamlı şerhler ve lügatçelerle sunulmaktadır.

"Usûl, esasa mukaddemdir" ilkesinden hareketle hazırlanan bu çalışma, Türk-İslam edebiyatının çok boyutlu dünyasına akademik bir titizlik ve irfani bir derinlikle kapı aralıyor. Kadim geleneğin devasa gövdesine çekilen bu ilmî "elif", hem araştırmacılar hem de edebiyat sevdalıları için vazgeçilmez bir rehber niteliğindedir.



"dün"den öğrendiklerinle
"bugün"ü yaşamak
"yarın"ları aydınlatır.



9 786255 905994